

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA HISTORIJU

ZAVRŠNI RAD
„Horacije i njegovo djelo“

Mentor: prof. dr. Salmedin Mesihović

Student: Nerma Pirija

Mart, 2024.

UNIVERSITY OF SARAJEVO - FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF HISTORY

A THESIS

„Horace and his opus“

Mentor: prof. dr. Salmedin Mesihović

Student: Nerma Pirija

March, 2024.

Sažetak

Kvint Horacije, Flak (Quintus Horatius Flaccus) rimski književnik pjesnik i satiričar. Po završetku građanskih ratova i propasti republike uspostavljen je novi politički poredak, carstvo na čelu s Avgustom koji je započeo politiku obnove i restauracije, snažno se zalagao za kulturni razvitak države. U ovom periodu pjesnici su se okupljali oko književnih krugova. Horacije je pripadao Mecenatovu književnom krugu. Poslije Avgustovog političkog trijumfa Horacije se potpuno posvetio pjesničkom stvaralaštvu pod budnim carevim okom uz pisanje angažirane poezije materijalno obezbjeđen sabinskim imanjem uz podršku pokrovitelja, zaštitnika i prijatelja Mecene. Njegov literarni opus obuhvata sljedeća djela: *Ode*, *Epode*, *Epistule* i *Satire*. Razvio je rimsku liriku obogatio je grčkom pjesničkom formom, ali bez narušavanja rimskog duha. Bio je jedan od najznačajnijih antičkih pjesnika čija su djela imala veliki uticaj na mnoge evropske književnosti. Uzor su mu bili grčki pjesnici poput Alkeja, Sapfe, Pindara, Arhiloha i dr. Bio je najveći predstavnik klasicizma Avgustova doba.

Ključne riječi: Horacije, literarni opus, lirika, Avgustovo doba, rimska književnost, književni krugovi.

ABSTRACT

Quintus Horatius Flaccus was a Roman literary author, poet and satirist. After civil wars and the downfall of the Republic, there was established a new political order – the Empire headed by Augustus who started a policy of renovation and restauration and strongly advocated a cultural development of the state. During this period poets gathered around literary circles. Horatius belonged to Mecenate's literary circle. After Augustus' political triumph, Horatius completely devoted himself to poetry creation, under the watchfull Emperor's eye, and wrote engaged poetry having been materially provided for with a Sabinian estate and supported by his patrons, protectors and friends of Mecenate's. His literary opus includes the following works: *Odes*, *Epodes*, *Epistulae* and *Satires*. He developed the Roman lyric and enriched it with the Greek poetic form, but without impairing the Roman spirit. He was one of the most important ancient poets whose works influenced much of European literature. His role models were Greek poets such as Alcaeus, Sappfo, Pindar, Archilochus and others. He was the greatest representative of the Classicism od the Augustan era.

Key words: Horatius, literary opus, lyric, Augustan era, Roman literature, literary circles..

Sadržaj:

UVOD.....	6
1. Horacije i njegovo djelo	8
1.1. Biografija.....	8
2. Historijski kontekst Horacijeva vremena	14
2.1. Prvi trijumvirat	14
2.2. Drugi trijumvirat	16
2.3. Rimsko društvo i kultura Avgustova vijeka.....	18
3. Razvoj rimske lirike.....	23
4. Horacijev stvaralački opus.....	26
4.1. Jambi ili Epode (<i>Epodon libri</i>).....	26
4.2. Satire (<i>Saturae</i>)	29
4.3. Pjesme ili Ode (<i>Carmina</i>)	33
4.4. Pisma (<i>Epistulae</i>)	47
4.4.1. Poslanica Pizonima <i>Ad Pisones</i>	51
ZAKLJUČAK.....	53
BIBLIOGRAFIJA.....	54

UVOD

U ovom završnom radu obrađuje se tema pod nazivom *Horacije i njegovo djelo*. Svrha rada je prikazati Horacijev život, njegov literarni opus i historijski kontekst njegova života i rada. Horacije je pjesnik koji je svojim literarnim radom obilježio zlatni period rimske književnosti. Za potpuno shvatanje njegova opusa potrebno je sagledati i historijski okvir u kojem je živio i pisao. To je vrijeme građanskih ratova, prvog i drugog trijumvirata, sloma republike i uspostave novog političkog uređenja, Carstva, sa Avgustom na čelu. Njegovo stvaralaštvo obuhvata sljedeća djela: *Epode, Satire, Ode i Pisma*.

Epode ili *Jambi* (*Epodon liber ili Iambi*) je prva pjesnička zbirka koja obuhvata 17 pjesama po uzoru na grčkog pjesnika Arhiloha u kojoj osuđuje tadašnje rimske prilike. Horacije spada u satiričare i kritičare svog vremena. Paralelno sa *Epodama* Horacije piše i drugo djelo, *Satire* (*Saturae*), koje sam naziva *Razgovori* (*Sermones*). Napisao je dvije knjige satira po uzoru na njihova utemeljitelja Gaja Lucilija iako se udaljava od njegova stila pisanja. U zrelijim godinama Horacije se počinje baviti lirikom. Početkom 30-tih godina napisao je četiri knjige *Oda* (*Carmina*) od ukupno 88 pjesama po uzoru na grčke pjesnike kao što su Sapfa, Alkej, Pindar i Anakreont. Teme su raznolike; piše o ljubavi, vinu, prijateljstvu, moralu, društvenim i političkim pitanjima. Posebno mjesto među odama zauzima *Stoljetna pjesma* (*Carmen saeculare*) napisana 17. godine na zahtjev cara Avgusta u čast proslave stoljetnih igara. Ona čini četvrtu knjigu *Oda* s još 15 pjesama napisanih u periodu od 17. do 13. godine pr. n. e. po uzoru na grčke liričare. Četvrto Horacijev djelo su *Poslanice* (*Epistulae*) u dvije knjige, u heksametrima, u kojima autor polemíše o različitim filozofskim i književnim pitanjima. Naročito se izdvojila posljednja epistula druge knjige, *Poslanica Pisonima*, koja je još u antici dobila ime *Ars poetica* ili *Pjesničko umijeće* i koja spada među najutjecajnije tekstove antičkog promišljanja o književnosti. Horacije je jedan od najznačajnijih antičkih autora čija djela su utjecala na evropsku književnost.

Cilj ovog rada je prikazati Horacijev život, njegov stvaralački rad u historijskom kontekstu, politički i društveni poredak njegova vremena te dati kraći prikaz svake njegove zbirke uz osvrt na stihove koji su imali i politički i društveni kontekst.

Koncept rada postavljen je na način da se prvo poglavlje bavi biografskim podacima i životom samog pjesnika; njegov život se može podijeliti u dva perioda: prvi - koji obuhvata

njegovu ranu mladost, i drugi - koji čini prekretnicu u njegovom životu, a to je period poslije bitke kod Filipa 42. godine pr. n. e. koji je obilježen njegovim povratkom u Rim i ulaskom u Mecenin krug, a samim time i na dvor cara Avgusta. Drugo poglavlje razmatra historijsko - politički kontekst njegova vremena. Treće poglavlje govori o razvoju lirike kao književne vrste čije korijene treba tražiti u Grčkoj u VII st. pr .n. e. u horskim pjesmama. Četvrto poglavlje obuhvata Horacijevu pjesničko stvaralaštvo hronološkim redom kako ih je sam pjesnik izdavao.

Horacije je bio poznat i čitan u školama još u doba antike što pridonosi važnosti ove teme. Njegova popularnost nastavljena je u karolinško doba o čemu svjedoči i veliki broj srednjovjekovnih rukopisa koji su sačuvani do modernog doba. Čitan je u doba humanizma i renesanse a poslije štamparskog izuma bio je i najviše štampani antički pjesnik. Njegov literarni opus povod je velikom broju imitacija i prepjeva na latinskom i nacionalnim jezicima. Horacije je jedan od rijetkih antičkih pjesnika koji je svojim djelima stoljećima oduševljavao i inspirisao mnoge generacije, iako je bilo i onih koji su ga kritikovali i osuđivali.

Prilikom pisanja rada primarno je korištena tematska i hronološka metoda prilikom iznošenja podataka. Također je korištena metoda analize.

1. Horacije i njegovo djelo

1.1. Biografija

Kvint Horacije Flak (*Quintus Horatius Flaccus*) bio je rimski pjesnik, satiričar i kritičar. Rođen je 65. godine pr. n. e. u gradiću Venuziji u južnoj Italiji, u rimskoj vojničkoj koloniji na granici Apulije i Lukanije u skromnoj porodici.¹ Otac mu je bio bivši rob² kojeg je oslobodila gradska uprava zbog zasluga u službi. Još u djetinjstvu je pokazivao nadarenost. Majku ne spominje, vjerovatno jer je umrla vrlo rano. U rodnom Venuziju završio je osnovno obrazovanje kod učitelja Flavija, u školi koju su pohađali sinovi velikih centuriona.³ Da bi sinu pružio što bolje obrazovanje njegov otac se preselio u Rim. Horacije nije zaboravio očev trud i napor pa ga spominje i u svojim pjesmama kao glavnog učitelja praktičnog morala. Nikada se nije stidio svog niskog porijekla. Njegov otac je u Rimu obavljao ne baš pretjerano uglednu profesiju, a radio je kao *exactor auctionum*, blagajnik⁴ na javnim dražbama.⁵

Pravno gledano djeca oslobođenika bila su izjednačena sa slobodno rođenim građanima. No ipak, ropsko porijeklo imalo je određenu težinu u negativnom kontekstu predstavljajući društvenu mrlju koja se mogla oprati tek u sljedećem naraštaju.⁶ Horacijev otac uvidjevši sinov prirodni talenat potrudio se da ga školuje pa je nakon osnovnog obrazovanja školovanje nastavio u Rimu gdje je završio studij gramatike i retorike. U Rimu, otac mu je za naobrazbu plaćao najbolje učitelje. Uz batine Horacije je uporno i temeljno savladavao Homera, Livija Andronika i druge klasike starorimske književnosti. Dobro se sjećao svog učitelja Orbilija koji ga je bodrio šipkom dok je ponavljao Andronikovu *Odiseju* u starom saturnijskom⁷ stihu. Poslije Rima otišao je u glavni centar filozofskih studija u ono vrijeme, a to je bila Atena. Horacije je poput drugih sinova

¹ Conte, G. B., 2012, 292. Vidi Harrison 2007, 7.

² Libertin, lat. *Libertinus*: oslobođenik, slobodnjak, u starom Rimu manumisijom oslobođeni rob. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36354>

³ Horacije 1956, 51.

⁴ Po nekim autorima otac mu je bio prodavač ribe, jer kako se navodi neko mu je u jednoj svađi dobacio: „Koliko sam ti puta vidio oca kako se useknjuje u rukav.“ Horacije 1972, 103.

⁵ Radica 1975, 88-89. Vidi Horacije 1958, 283.

⁶ Tronski 1951, 455. Vidi Horacije 1958, 285.

⁷ <https://www.enciklopedija.hr/clanak/saturnijski-stih>

bogate aristokratije nastavio školovanje po tadašnjim običajima visokog društva koji su svoje sinove slali u Atenu - centar nauke, književnosti, umjetnosti i filozofije.⁸

Njegovo školovanje u Ateni bilo je prekinuto velikim političkim događajima koji su potresali 44. godine Rim. Te godine urotnici Brut i Kasije, ubili su Cezara u nadi da će tim činom spasiti republiku čiji se kraj nazirao na horizontu. Brut je otišao u Atenu radi novačenja rimske omladine u vojsku za borbu za republikanske ideje među kojima se našao i Horacije. Zajedno sa Ciceronom⁹ pristupio je Brutovoj vojsci i postaje viši oficir, *tribunus militum*,¹⁰ zapovjednik legije. U toku vojnih priprema Horacije je s vojskom prošao kroz Malu Aziju, Trakiju i Makedoniju.¹¹ Poslije poraza kod Filipa,¹² makedonskog grada, odustaje od borbe. Život je spasio bjekstvom s fronta. Iskorištava amnestiju trijumvirata i vraća se u Rim.¹³

Izgubljena bitka kod Filipa nije samo predstavljala poraz republikanaca, već je i lično za Horacija značila veliki gubitak. Bitka kod Filipa za historiju Rima imala je veliki značaj. To je bio period kada je republika polako padala u nepovrat, znak da se primiče svom kraju, a istovremeno na njenom pepelu dizala se monarhija na čelu sa princepsom. Kada se ovo dešavalo Horacije je bio veoma mlad, imao je tek 22 godine te je bio svjedok i burnih vremena koja su obilježila kraj republike. Ovi događaji su ostavili veliki trag na Horacija o čemu svjedoče i njegovi stihovi. Nakon Filipa, vratio se u Rim poražen i osiromašen jer mu je očeva imovina bila oduzeta u korist ratnih

⁸ Budimir / Flašar 1986, 296.

⁹ Vidi Povijest (4) 2007, 96-98.

¹⁰ Zapovjednik konjice; *tribunus militum* – vojni tribun, viši časnik u legiji. Marević 2000, 3294 i 1918. Vidi <https://www.enciklopedija.hr/clanak/tribun>

¹¹ Horacije 1958, 287.

¹² “Nakon uspostave Drugog trijumvirata i provedenih proskripcija trijumviri Antonije, Oktavijan i Lepid su učvrstili položaj u Rimu, preostalo se još obračunati s Cezarovim ubojicama Markom Brutom i Kasijem Longinom na Istoku te otpadnikom Sekstom Pompejem na Siciliji. Dok su Trijumviri bili zauzeti u Italiji, Brut i Kasije su uspeli u istočnim provincijama prikupiti i organizirati veliku vojsku potpomognutu brojnim odredima istočnih monarha. Uz mnoštvo vojnika njihove trupe bile su odlično opremljene. Brut i Kasije raspolagali su, osim toga, i značajnim novčanim sredstvima. Na drugoj strani, u Italiji, stanje je bilo vrlo haotično. Antonije i Oktavijan naklonost vojnika plaćali su diobom italske zemlje vojnicima, a financije prikupljali otimačinom imovine proskribiranih i uvođenjem novih poreza i raznih dodatnih nameta. Uza sve nevolje Italiju je pogađala nestašica i glad jer je brodovlje Seksta Pompeja blokiralo dovoz žita i drugih namirnica iz sjeverne Afrike. Stoga je obračun s Pompejem imao prioritet. Taj je rat zapao Oktavijana, ali njegov je pokušaj rješavanja problema neslavno propao upravo u trenucima kad su pristigle prve vijesti o pokretu vojnih snaga Bruta i Kasija. Oktavijan je na Antonijev poziv prekinuo operacije protiv Seksta Pompeja i krenuo s prebacivanjem trupa na istočnu obalu Jadrana. Konačni obračun slijedio je kod mjesta Filipi, makedonskog gradića na *Via Egnatia*, i pretvorio se u najveću kopnenu bitku rimske historije.” Posavec 2021, 103. Vidi Lisičar 1971, 376-379.

¹³ Tronski 1951, 456.

veterana. Da bi preživio, prihvatio je mjesto pisara *scriba quaestorius* u kvestorskom uredu. U epist. II 2, 51-52 svjedoči da ga je siromaštvo natjeralo da se okrene pjesničkom radu.¹⁴

*Otpust iz rata ja najzad od krvavih Filipa dobih,
Ponižen vratih se doma i slomljenih krila,
bez doma očinskog i bez imanja, a bijeda,
taj podsticaj moćni, dade mi u ruke pero:¹⁵*

Tada počinje da piše pjesme protkane pesimizmom, jadajući se nad vlastitom sudbinom i sirotinjom koja ga je natjerala da se okrene peru, bez prijatelja potpuno sam. Naime, poznato je da je Horacije i ranije pisao pjesme, neke i na grčkom, ali nažalost te pjesme iz njegove rane mladosti nisu sačuvane. Budući da se u Rimu nije moglo živjeti od književnog rada, Horacije je po običaju onog vremena morao pronaći bogatog i moćnog pokrovitelja kako bi se materijalno obezbjedio, a time i mogao nastaviti baviti se literarnim radom. Već je ranije sklopio prijateljstvo s Vergilijem, još u Napulju gdje su se upoznali na predavanju filozofa Sirona. Poslije prvih napisanih pjesama i satira, Vergilije i Varije¹⁶ predstavili su ga Gaju Cilniju Meceni¹⁷ najuticajnijem zaštitiniku i pokrovitelju pjesnika Avgustova vremena. Svoj prvi susret sa Mecenom i budućim prijateljem Horacije je opisao u 6. satiri I. knjige.

*Zato, što u viši rod, mecenate, ne prista od tebe
Nitko od Lidana svih, u etrursku zemlju došljaka:
zato, što djedovi tvoji po majci ko i po ocu
nekoć zapovjednici legija bijahu moćni:
ipak na neznane ti, ko većina, ili na mene*

¹⁴ Pauperitas impulit audax ut versus facerem. Vidi http://www.poesialatina.it/_ns/Testi/Horat/Epist2.htm

¹⁵ Horacije 1972, 66-67.

¹⁶ Varije Ruf, Lucije, (*Lucius Varius Rufus*) bio je rimski pjesnik i član Mecenatova književnog kruga. Vratović 2008, 264.

¹⁷ Mecenas, Gaj Cilnije (*Gaius Cilnius Maecenas*), rimski vitez, pokrovitelj umjetnosti, porijeklom iz stare etrurske aristokratske porodice. Avgustov je prijatelj, diplomata i politički savjetnik. S njim je bio na bojnopolju kod Filipa, predstavljao ga je u mnogim diplomatskim misijama i pregovorima. Zaslužan je za razotkrivanje Lepidove zavjere. Nikad nije imao nijedan službeni položaj za vrijeme vladavine cara Avgusta niti je imao zvaničnu državnu ili političku funkciju u državnoj strukturi vlasti. On je iz „sjene“ kao privatno lice pomagao cara u kriznim situacijama. Zahvaljujući bogatstvu koje je dobio kao znak zahvalnosti od proskripcija, Mecenas je podigao raskošnu palatu na Eskvilinu i otvorio njena vrata za sve duhovne i intelektualne pojedince koji su bili spremni perom dokazati svoj umjetnički kredibilitet. Tako je Mecenas stvorio književni krug u koji su ulazili najveći pjesnici tog vremena. Horacije 1972, 109 -111.

*zato ne uzvijaš nos na oslobođeničkog sina.
Nije od toga, veliš, od kakvog tko potječe oca,
tek da je slobodan rođen; pa time zastupaš mnijenje,
i prije Tulija moćnog i priprostog kraljevstva onog
da se rodiše mnogi, a nemahu nikakvih pređa.¹⁸*

Horacije je povukao mudar potez. Poražen Brutov republikanac prihvata i prelazi u monarhijsku stranku, prihvatajući novi red pobjednika kod Filipa. Njegova želja bila je da pisanjem stekne književnu slavu i da pronađe put iz situacije u koju je zapao u nakon poraza. To njegovo unutrašnje i duhovno stanje vidljivo je u njegovim djelima, u epodama i satirama. Prijateljstvom sa Vergilijem, Varijem, Polionom, Mesalom, Agripom, mladom pjesniku se otvorio put slave gdje je samo nebo bilo granica koje je doduše vrlo suptilno kontrolirao Avgust. Družio se s Vergilijem kojeg je zadesila ista sudbina koja i Horacija. Naime i on je izgubio zemljište poslije pobjede trijumvira.¹⁹

Horacije je zahvaljujući gore pomenutom prijateljstvu ušao u književni krug koji je bio rezervisan samo za visoku elitu, postao članom najvažnijeg sloja društva u tadašnjem Rimu. Nije se više morao mučiti mišlju kako će preživjeti dan za danom od pisarskog zanata. Sada, barem mu je egzistencija bila osigurana a ni vrtoglavi uspon ka zvjezdanom nebu nije mu bio dalek. Horacije se 37. godine uputio na putovanje u Brundizij u društvu sa Vergilijem, Varijem, Tukom, Nervom i Kapitonom prateći Mecenu koji je po Avgustovom naređenju putovao na pregovore s Antonijem.²⁰ Ovo putovanje Horacije je opisao u Sat. I, 5.²¹

U Meceni je pronašao iskrenog i odanog prijatelja i pokrovitelja zaštitnika. Za izgubljeno imanje u Venuziji od Mecenata je dobio imanje Sabinum blizu starog Tibura (Tivoli) kako bi obezbjedio egzistenciju i tako se posvetio pisanju. Sabinjanski mir, potoci i šumovite gore Horaciju su predstavljale spokoj u koji je rado bježao od gradske buke uživajući u samoći i stvarajući svoja djela. To svoje veliko zadovoljstvo pjesnik je ovjekovječio u svojim stihovima. Također, vidljiv

¹⁸ Horacije 1958, 30.

¹⁹ Trijumvirat u starom Rimu tročlani kolegij (trijumviri), koalicija trojice političara uglednih muževa u čijim je rukama bila vlast u državi. <https://proleksis.lzmk.hr/49241/>

²⁰ Šrepeš 1894, 27.

²¹ Vidi Horacije 1958, 26.

je uticaj Mecene i njegovog kruga na mladog pjesnika i njegov pjesnički razvoj što je svakako vidljivo u kasnijim epodama.²²

Zahvaljujući poznanstvu sa Mecenom upoznaje i Avgusta²³ koji mu je ponudio mjesto sekretara, Horacije odbio uz obrazloženje da ne želi izgubiti pravo da slobodno raspolaže svojim vremenom.²⁴ Ovo odbijanje car mu nije zamjerio. Naime prema podacima iz sačuvanih pisama vidi se da je car Avgust volio i cijenio Horacija. Od milja ga je zvao „čistunčiću moj“, davao mu je bogate poklone i cijenio njegove pjesme toliko da mu je na kraju povjerio zadatak da napiše jubilarne sekularne pjesme i pjesme u čast pobjede Avgustovih pastoraka Tiberija i Druzda.²⁵

Horacije je bio veoma plodan pisac, čak je bio uvažavan i cijenjen još za života. Karijeru pjesnika započeo je 37. godine pr. n. e. kada su ga budući prijatelji uveli u krug bogatog aristokrate Mecene. Njegovo pjesničko stvaralaštvo trajalo je do kraja njegovog života. Horacije kao bivši republikanac poslije bitke kod Filipa, postaje angažirani pjesnik koji je bio u službi prvog čovjeka carstva, Avgusta. Pored toga što je slavu stekao još za života, veliku inspiraciju tražio je kod grčkih liričara i epikurejske filozofije. Tako se odmakao od svojih savremenika čije je pjesničko stvaralaštvo bilo pod uticajem helenističke poezije. Ugledajući se na svoje grčke uzore pisao je za bogatu elitu svog vremena. Za njegovu poeziju može se reći da je angažirana budući da je pisao po mjeri cara Oktavijana Avgusta, i po uzoru na panagerike.²⁶ Horacije je upoznao epikureizam²⁷ koji ga je oduševio. Ostao mu je vjeran do kraja života, i pored određene vidljive naklonosti i eklektici. Naime, prema samoj filozofiji postavio se slobodno a u toj slobodi davao je sebi prostora i za kritiku, čas pozitivnu čas negativnu.²⁸

²² Šrepeš 1894, 28.

²³ Avgust mu je ponudio mjesto svog privatnog sekretara, što svjedoči njegov pismo upućeno Meceni: „Do sada sam mogao da obavljam svoju prepisku. Sada sam, muđutim, toliko pretrpan poslovima da nemam više i za to snage; stoga sam rad da ti oduzmem našeg Horacija. Neka dakle ostavi tvoju parazitsku trpezu i pređe za moju kraljevsku, da bi mi pomogao u mojoj prepisci.“ Horacije 1972, 104.

²⁴ Horacije 1958, 285.

²⁵ Horacije 1972, 104.

²⁶ Panegerik od grčke riječi πανηγυρικός, prema πανήγυρις: skupština cijelog naroda. Javni govor u čast određene značajne osobe, predmeta ili događaja. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46412>

²⁷ Epikur (341.- 270. pr. n. e) poznati grčki pisac i filozof, osnivač je prve škole koja je prozvana po svom osnivaču, Epikurov Vrt ili „vrt filozofa“ čije je sjedište bilo u jednoj kući sa baštom, nedaleko od atinskih zidina. U osnovanoj školi mjesto za obrazovanje mogli su pronaći svi ljudi, bez obzira na spol, materijalni status, boju kože ili pripadnost nekom narodu, opstala je dugi niz godina nakon Epikurove smrti. Lesky 2001, 666. Vidi Laertije 1979, 333. Pogledati i Riz 2004, 205-206.

²⁸ Šrepeš 1894, 29.

Horacijeve pjesme sve su objavljene još za njegova života. I to onako kako je sam autor pisao i želio. Pisao je sporo ali temeljito i uredno nije napisao grandiozan broj pjesama. Nakon što je Vergilije počeo svoj pjesnički uspon na književnom polju, nedugo poslije i Horacijev talenat počinje uzlaznom putanjom. Njih dvojica su bili nosioci kruga koji se okupio oko Mecene Avgustova stoljeća. Horacije je zaslužan za to što je rimska lirska poezija dostigla svoj vrhunac zahvaljujući upravo njemu. Biografske podatke prije svega saznajemo iz njegovih autobiografskih stihova, a također vrijedne podatke pružilo nam je i Svetonijevo djelo *O pjesnicima*. Horacije je umro 27. novembra 8. pr. n. e. u 57. godini života. Sahranjen je na Eskvilinu ²⁹ pored dugogodišnjeg prijatelja i zaštitnika, Mecene.

Budući da nije imao potomaka svoju imovinu ostavio je Avgustu.

²⁹ Eskvilin (Esquilinum) jedan od sedam brežuljaka, na kojem je osnovan grad Rim. Prvo je bio prekriven vrtovima i grobljem za robove i sirotinju. Kasnije ga je Mecenat preuredio u prostrani carski park prekrivši groblje šest metara debelim slojem zemlje. Maškin 1951, 74-76.

2. Historijski kontekst Horacijeva vremena

Prvo stoljeće stare ere u Rimu označilo je vrhunac umjetničkog razvoja. U historiografiji taj period naziva se zlatnim stoljećem rimske književnosti. U to doba živjeli su i radili najveći književnici i najbolji pisci koji su iza sebe ostavili bogati literarni korpus književnih djela kao što su Ciceron i Varon koji su se istakli na širokom polju proznih djela, historiografi Julije Cezar, Kornelije Nepot, Salustije Krisp i jedan od najvažnijih historiografa pomenutog perioda, Tit Livije. Pored proznih pisaca svoju kreativnu snagu pokazali su i mnogobrojni pjesnici među kojima najvažnije mjesto zauzimaju Vergilije, Horacije i Ovidije, znameniti pjesnici Avgustovog perioda. Po vrijednosti slijede ih Tibul, Propercije i drugi pjesnici koji svojim literarnim radom ne izostaju iza svojih kolega. Ovo stoljeće su obilježili i drugi autori kao što su Vitruvije i Seneka, prozaisti i autori raznovrsnih djela. Također je važno napomenuti da se književni jezik čistio od arhaizama³⁰ i razvio do klasičnog.³¹

2.1. Prvi trijumvirat

Cezar Pompej i Kras sklopili su 60. godine pr. n. e. politički dogovor, odnosno savez koji je u historiji poznat kao prvi trijumvirat.³² Krajem 62. Pompej se vratio s Istoka, Kras se proslavio pobjedom nad Spartakom, a Cezar se vratio iz Hispanije gdje je bio namjesnik za 61. godinu. Trijumviri su se dogovorili da Cezar preuzme konzulat za 59. Sva trojica su bili simpatizeri braće Grakha i Cezarova ujaka Marija. Cezarov prvi politički potez bio je usmjeren prema Pompeju tako što je osvajanja na Istoku carstva legalizirao, da bi Pompejevi veterani mogli dobiti zemlju. Potom je donio agrarni zakon oslanjajući se na zakon Servilija Rula. Cezarova cjelokupna politika bila je usmjerena ka jačanju politike populara a na štetu senata. Tribunska skupština mu je dala namjesništvo na pet godina u Cisalpinskoj Galiji i Iliriku, a od senata je dobio povjerenje da upravlja Transalpinskom Narbonskom Galijom, također mandat na pet godina.³³ Otišao je u Galiju i tamo ostao osam godina. Trijumviri su se sastali na sastanku u Luki 56. godine i produžili mu

³⁰ Arhaizam, grč. ἀρχαϊσμός, zastarjelo, preuzeto iz starine. Klaić 2004, 97.

³¹ Lisičar 1971, 394.

³² Vidi Povijest (4) 2007, 101-102.

³³ Vidi Pareti 1967, 48.

prokonzulski mandat. Slijedeće 55. godine dogovorili su se da za 55. konzuli budu Pompej i Kras, i da svaki od njih od 54. preuzme petogodišnji prokonzulat: Cezar u Galiji, Pompej u Hispaniji, a Kras u Siriji.³⁴

Godina 53. bila je veoma burna; Kras je poražen i ubijen od Parta.³⁵ U Rimu je došlo do sukoba između optimata i populara te novi konzuli nisu mogli biti izabrani. Početkom 52. pristalice Milona ubili su Klodija. Pompej prelazi na stranu optimata i senat mu daje svoju vlast, odnosno diktatorske ovlasti. On je tada okrenuo leđa Cezaru koji je muku mučio s ustancima u Galiji. Optimati su ustali protiv Cezara zahtijevajući njegovu smjenu i da ga u Galiji zamjeni njegov nasljednik. Cezar je prvo smirio situaciju u Galiji i odbio je zahtjev senata da raspusti vojsku i da se vrati u Rim, od senata i Pompeja je tražio da ga imenuju konzulom u odsustvu. Tako je 49. godine odlučio lično stati protivnicima na put, poveo je vojsku preko rijeke Rubikon i udario na Rim. To je dovelo do drugog građanskog rata i Cezarove diktature.³⁶ Nakon što je porazio svoje protivnike, zavladao provincijama, Cezar se 47. godine vratio s istoka i po drugi put u odsutnosti proglašen diktatorom. Kratko se zadržao u Rimu gdje je riješio građanske sporove a potom iste godine otplovio za Afriku da se obračuna sa Pompejevim pristalicama. Nastavio je uspješnu borbu sa svojim protivnicima, na vrhuncu slave 46. godine pri povratku iz Afrike proglašen je po treći put za diktatora na deset godina. U Rimu je dočekan sa najvišim počastima; u njegovu čast dizani su kipovi i spomenici. Cezarova diktatura donijela je određene zakone; mnogi stanovnici provincija dobili su rimsko građansko pravo. Bio je velikodušan i prema provincijama; provincijski prvaci i čitavi gradovi dobili su rimsko građansko pravo. Za vrijeme svoje vlasti donio je mnogo uredbi, reformi, poboljšao je ekonomske prilike u Rimu i Italiji povećanjem uvoza iz provincija i slanjem siromašnih građana u provincije. Također je uveo i neke novine u vojsci. Reformisao je kalendar i veliku pažnju je posvetio napretku i razvoju Rima. Ubijen je 44. godine; protiv njega su ustali najbliži saradnici, a glavni organizator bio je Kasije i Brut, njegov pratilac i miljenik.³⁷

³⁴ Lisičar 1971, 335-336.

³⁵ Vidi Povijest (4) 2007, 88.

³⁶ Pareti 1967, 49.

³⁷ Lisičar 1971, 370-372. Vidi Povijest (4) 2007, 120-126.

2.2. Drugi trijumvirat

Nakon Cezarovog ubistva nastala je politička borba između raznih politički i protivničkih tabora. U takvoj haotičnoj situaciji 43. godine Oktavije, Antonije i Lepid sklapaju politički savez koji je u historiografiji ostao upamćen kao drugi trijumvirat. Udružili su vojsku i ušli u Rim i zaveli diktaturu. Nakon što su preuzeli vlast, trijumviri su počeli program proskripcija da bi osvetili Cezarovu smrt. Mnogi su bili osuđeni na smrt a njihova imovina konfiskovana u korist onih pomoću kojih su trijumviri došli na vlast. Na popisu proskripcija našao se i Ciceron, a poslije smrtne kazne desna ruka i glava bile su trijumfalno izložene na govornici foruma.³⁸

Godina 42. bila je odlučujuća za obračun sa Cezarovim ubojicama koji su u međuvremenu bili gospodari Orijenta.³⁹ Godina je protekla u pripremi na vojni pohod na Istok, na Bruta i Kasija. Prema Istoku sa vojskom uputili su se Oktavijan i Antonije, a Lepid je ostao u Italiji. Do odlučujuće bitke došlo je kod Filipa⁴⁰ u jesen 42. godine; Brutove i Kasijeve trupe su poražene, oni su izvršili samoubistva a ostaci poražene vojske predali su se Antoniju i Oktavijanu. Ovom pobjedom triumviri su porazili Cezarove ubice i pod svoju vlast stavili istočne provincije.⁴¹

Antonije se u međuvremenu zbližio s Kleoptarom, egipatskom kraljicom i osnovao kraljevstvo helenističkog i istočnjačkog tipa. Ta veza krunisana je brakom. Već se polako nadzirao razdor i među drugim trijumvirima. Sukob između dvojice trijumvira sve više se zaoštravao i epilog sukoba bio je rat koji je završen bitkom kod Akcija. Nevjerni muž Antonije svojoj i Kleopatrinoj djeci dao je na njen zahtjev kraljevske posjede što je bilo u suprotnosti interesima rimskih privrednika koji su imali trgovačke veze na Istoku. Oktavijan je uz podršku senata uspio Kleopatri objaviti rat i indirektno Antoniju. Sukob između dvojice već bivših saveznika završen je

³⁸ Povijest. (4), 2007, 129.

³⁹ Vidi Pareti 1967, 50.

⁴⁰ Apijan 1967, 327-328.

⁴¹ Lisičar 1971, 376.

bitkom kod Akcija⁴² 31. i padom Aleksandrije 30. godine. Sljedeće 29. godine Oktavijan se vratio u Rim slaveći tri pobjede i time je okončao građanske ratove.⁴³

Nakon što je osnovao carstvo Oktavijan Avgust⁴⁴ postavio je primarni cilj, konsolidacija društvenog i političkog života. Zaveo je diktaturu da bi mogao na vrijeme spriječiti bilo kakva previranja kako aristokratskih slojeva tako i robova i rimskog građanstva. Do vlasti je došao uz podršku donjih slojeva rimskog društva uz nagradu na račun konfiskovane imovine srednjih i sitnih zemljoposjednika. Poslije ovog poteza okrenuo se gornjim slojevima uz dvostruku političku igru a ovim potezom zbližavanja sa gornjim slojevima pokušao je obezbjediti njihovu podršku u slučaju ako mu zatreba. Oko sebe je okupio Italiju u borbi protiv helenističkih provincija kojima je vladao Antonije. Godine 27. pr. n. e. Avgust povlači još jedan mudri politički potez tako što ukida otvorenu diktaturu i formalno uspostavlja republiku. U svojim rukama je zadržao vrhovnu vojničku vlast i upravu nad pograničnim provincijama.⁴⁵

Već 23. godine pr. n. e. Avgust provodi novu reformu koja mu je omogućila da dobije prava pučkog tribuna i time se mogao miješati u senatske odredbe bez kršenja starih tradicija. Sve ovo je odavalo prividnu sliku republike.⁴⁶

⁴² Antonije i Kleopatra su sa svojim brodovljem zauzeli položaj na sjeverozapadnoj obali Grčke. Antonija su u međuvremenu napustili važni ljudi što je uticalo na tok i ishod bitke. Senatori su odmah bez ikakvog oklijevanja odlučili napasti Antonija. Do bitke je došlo 31. godine pr. n .e. Oktavijanova flota doplovila je iz Italije i odmah napravila blokadu manjih Antonijevih brodova. Blokada je dovela do bolesti, gladi i dezertiranja. Kleopatra je pobjegla sa svojih šezdeset brodova a za njom je krenuo i Antonije. Antonije i Kleopatra su nakon bijega odlučili oduzeti sebi život. Poslije ovoga Egipat je priključen Rimu što je donijelo veliki priliv plijena i ogromno bogatsvo egipatskog dvora. To je omogućilo Oktavijanu da bude darežljiv prema svojim vojnicima. 29. godine Oktavijan se vratio u Rim i proslavio tri trijumfa. Vidi Vojna enciklopedija (3) 1960, 73.

⁴³ Lisičar 1971, 378. Vidi Povijest (4) 2007, 135-136.

⁴⁴ “Rođen je za vrijeme Ciceronova i Antonijeva konzulstva. Bilo je to devetog oktobra, u rano svanuće. Kuća, u kojoj se rodio, nalazi se blizu brda Palatina, u jednom dijelu grada, koji se zove „Goveđa glava“. Poslije njegove smrti podigli su na tome mjestu kapelicu. U predgrađu kraj Velebra još se vidi kućica njegovih predaka. U okolini vlada uvjerenje da se i on tamo rodio. Svijet tu kuću jako poštuje i ulazi u nju s najvećom pobožnošću i samo u naročitim prilikama. Prema pričanju starih, ko u tu kuću uđe drsko i nepobožno, toga iznenada obuzme silan strah. Tako se jednom u stvari i desilo. Neki njen vlasnik htio je, bilo slučajno, bilo iz radoznalosti, da u njoj prenoći. Odjednom, nekako o ponoći, zgrabi ga neka tajna sila i skoro mrtvog izbacila napolje zajedno sa posteljom. Vodio je pet građanskih ratova, od kojih prvi i posljednji protiv Marka Antonija, drugi protiv Bruta i Kasija, treći protiv Lucija Antonija, brata Antonijeva, a četvrti protiv Seksta Pompeja, sina Pompeja Velikog.“ Svetonije 2014, 15.

⁴⁵ Tronski 1951, 427-428.

⁴⁶ Isto, 428.

2.3. Rimsko društvo i kultura Avgustova⁴⁷ vijeka

U historiografiji 27. godina se uzima kao godina osnivanja principata i Rimskog carstva. Tada se Oktavijan odrekao svih državnih funkcija. Senat mu daje naziv Avgustus (uzvišeni) koji je imao vjersku dimenziju. Ta titula izdizala ga je iznad svih magistrata. Od tog vremena to je bila njegova zvanična titula i titula njegovih nasljednika,⁴⁸ Imperator Caesar Augustus.⁴⁹ Avgust je postao spasitelj, onaj koji je donio mir i stao na kraj građanskim ratovima. Kao i helenistički vladari dobio je božanske počasti,⁵⁰ bio proglašen za boga i preko kulta careva smatran ideološkim tvorcem Rimskog carstva.⁵¹

Na početku nisu svi oduševljeno prihvatili politički poredak, no robovlasnički sloj je na kraju prihvatio „ponuđeno“ rješenje kao jedini put izlaska iz ratnih strahota u koje je bila zapala rimska carevina. U prvim godinama vlasti bila su jaka opoziciona strujanja različitih slojeva rimskog društva. Sitni i srednji zemljoposjednici bili su pogođeni konfiskacijom koja je išla u korist onih koji su trebali biti nagrađeni zbog ratnih zasluga. Osvajanjem Egipta krenuo je priliv plijena u Rim u korist vojske. Avgustu su popularnost donijele administrativne i ekonomske mjere koje je uveo kako u Italiji tako i u provincijama. To mu je omogućilo stabilizaciju i ublažavanje opozicione ideološke oštice.⁵² Pokušao je da provede određene reforme u području porodice⁵³ i braka⁵⁴ što baš i nije naišlo na veliku podršku. Ove careve mjere izazvale su određena nezadovoljstva. Proveo je niz zakonskih mjera kojima su se rješavale imovinske i službene povlastice za oženjene ljude, s posebnim naglaskom na porodice s puno djece, određena

⁴⁷ IMP. CAES. AVGVSTVS DIVI FILOS, COS, TRIB, POT, PONT. MAX. P.P. glavni Avgustovi naslovi titule. Lisičar 1971, 383.

⁴⁸ Avgust i svi njegovi nasljednici nosili su naslov „Cezar“ Vidi Marević 2000, 365.

⁴⁹ Lisičar 1971, 381.

⁵⁰ Rimljani su legendranog prvog kralja Romula smatrali sinom boga Marsa koji je postao nebeski Kvirin. Za kralja Numu vjerovali su da ga je nadahnula nimfa Egerija. Ljudi kao što su bili Scipion Afrički, Sempronije Grakh, Marije i sl. Obični ljudi su vjerovali da su imali božansku pomoć za ostvarivanje svojih ciljeva i vojnih poduhvata. U ova božanska čuda pored običnih ljudi vjerovali su oni na vlasti poput Sule koji je vjerovao u božansku naklonost. Cezar je čvrsto vjerovao u čuda i legende i da su povezane s njihovim porodicama. Tako se Cezar dovodio u vezu sa Venerom Roditeljicom. Ciceron je za njega rekao da je „deo simillimus“, a senat mu je podigao spomenik s natpisom „Caesari semido“ polubog. Bogom je proglašen poslije smrti i to na insistiranje drugog trijumvirata da bi njegov nasljednik imao legitimno pravo da bude proglašen božanstvom. Antonije je opet tvrdio da je potomak slavnog predka Herkula. U tom pravcu Kleopatra ga je uvela u *hijerogamiju* tj. božanski brak, ona je bila poistovjećena sa Izidom i Afroditom, a Antonije sa Dionizom i Ozirisom, u spoju Istoka i Zapada. Pareti 1967, 235-236.

⁵¹ Tronski 1951, 428.

⁵² Isto, 429.

⁵³ Vidi Maškin 1951, 295-296.

⁵⁴ Vidi Maškin 1951, 316.

ograničenja za neoženjene i kazne za preljub oduzimanjem dijela imovine uz progonstvo.⁵⁵ Predviđao se i strogo staleški brak.⁵⁶ Kontrola pod parolom obnove starih običaja nije naišla na odobravanje. Posebno su se bunili senat i narodna skupština u vezi s bračnim pitanjem. Budući da je naišao na otpor, car je svoje reforme provodio postepeno, po potrebi ih ublažavao, odlagao a ponekad i ukidao. Tako je pristao na zahtjev vitezova na pravo sklapanja braka sa slobodnjakinjama. Borba oko bračnog zakonodavstva bila je posebna tema književnika Avgustova vremena.⁵⁷

Car i njegovi pomoćnici imali su za cilj da književnost stave u službu ideološke propagande. U tu svrhu postojali su književni krugovi. Među njima prvo mjesto zauzimao je Avgustov prijatelj i bogata i uticajna ličnost Mecena. On je oko sebe okupljao pjesnike, materijalno im pružao podršku i nastojao njihove književne talente usmjeriti u željenom pravcu. Poezija je postala omiljeno zanimanje rimske aristokratije. U periodizaciji rimske književnosti⁵⁸ Avgustovo doba se naziva zlatnim vijekom zajedno s Ciceronovim koje mu prethodi. Cicerenov period traje od 80. godine pr. n. e., Avgustov počinje 30. godine pr. n. e. i završava 14. godine n. e. smrću Gaja Julija Cezara Oktavijana. Car je svojom vladavinom nastojao Rim učiniti centrom svijeta u kulturnom, društvenom i političkom kontekstu kroz reforme u svim sferama djelovanja. Posebno je vidljiv procvat pjesništva. Ovom periodu pripadaju najveća imena rimske književnosti kao što su: Vergilije, Ovidije i Horacije. I pored Avgustovog nastojanja da uzdigne kulturu iznad nivoa svojih prethodnika, cenzura je postojala a to su osjetili na vlastitoj koži pjesnici poput Ovidija, Kasija Severa, Tita Labijana i sl.

Rimska književnost Avgustovog doba uz grčku asistenciju vjerno je rezultat svog vremena i dostigla je svoj puni kapacitet i vrhunac. Dakle, u ovakvom društveno-političkom mozaiku

⁵⁵ Želio je obnoviti *mores moiorum* - dobre običaje predaka, i vratiti ugled porodici. Zakonom je obavezao senatore i vitezove da se žene *Lex de maritandis ordinibus*, donio je zakon protiv preljube *Lex de adulteriis coercendis*, dao je neograničeno pravo gospodarima prema robovima *ius vitae ac necis* i ograničavao oslobađanje robova. Lisičar 1971, 383.

⁵⁶ Vidi Povijest (4) 2007, 284.

⁵⁷ Tronski 1951, 429-430.

⁵⁸ Tradicionalna periodizacije rimske književnosti obuhvata sljedeće periode: Prvo ili uvodno razdoblje, koje traje do 240. godine pr. n. e. Drugi period još se naziva i arhaisko razdoblje i traje od 240 – 80. godine pr. n. e. Treći period naziva se i zlatna epoha i traje od 80. godine pr. n. e do 14. godine n. e. rimske književnosti i dijeli se na dva doba: Ciceronovo doba 80 - 30. pr. n. e i Avgustovo doba: od 30 godine n. e. do 14. godine. Četvrto razdoblje ili srebreni vijek obuhvata vremenski period: 14 -117. godine. n. e. Peto i posljednje razdoblje obuhvata vremenski period od 117. do 476. godine n. e. i u historiografiji ovaj period se naziva i stoljeće propadanja, a po nekima traje i do 524. godine n.e. Vratović 2008, 198. Vidi Tronski 1951, 326-337.

intelektualna elita okupljala se u krugovima koji nisu bili daleko ni od političke sjene ni političkog kruga uticaja. U zlatno doba Avgustove epohe u Rimu su djelovala dva književna kruga, jedan je pripadao Mecenatu, u kojem se se isticali Vergilije, Horacije i Propercije.⁵⁹ Drugi činili pjesnici okupljeni oko Mesale sa glavnim članovima Tibulom⁶⁰ i Ovidijem. No i pored gore navedenih krugova u to doba u Rimu je djelovao i treći književni krug. Koji je imao je političko-kritičnu tendenciju, sa Polionom⁶¹ na čelu, oko kojeg su se okupljali sentimentalni republikanci samostalnije književne orijentacije. Smrću književnika koji su bili zadojeni republikanizmom polako, bez traga, nestaje književne slobode, a istovremeno Avgust sve više teži ka samovladi. Oni koji su imali kritičko mišljenje⁶² morali su u progonstvo poput Ovidija.⁶³

Malo ko se usudio ponašati ovidijevski u kontrolisanom političko - društveno - kulturnom mozaiku. U gore pomenute krugove ulazili su samo oni pjesnici koju su bili talentirani. Književni krugovi svoje štíćenike pjesnike pomagali su i materijalno i moralno. Iz pera navedenih pjesnika izašli su najljepši stihovi koji su veliku pažnju poklanjali lijepom obliku pa su nadmašli u tome i Aleksandrijsku plejadu uzora. Na ovo je uticalo njihovo školovanje u retorskim školama gdje su vježbali tematske cjeline poput pjesničkih. Rezultat toga bio je da su postigli vrhunsku formu što je bilo vidljivo i jasno kroz njihov pjesnički stvaralački rad. Na kraju nužno je zaključiti da je poezija postala u pravom smislu carska i da se književnost sve više udaljavala od širokih narodnih masa.

⁵⁹ Sekst Propercije (*Sextus Propertius*), elegijski pjesnik u rimskoj književnosti. Napisao je 92 pjesme u elegijskom stihu raspoređene u četiri knjige. Najveći broj pjesama posvetio je Cintiji. Pripadao je Mecenatovom krugu. Leksikon svjetske književnosti 2005, 874.

⁶⁰ Albije Tibul (*Albius Tibullus*), rimski pjesnik, pored Propercija jedan od glavnih elegijskih pjesnika u rimskoj književnosti. Pripadao je književnom krugu koji se okupljao oko Marka Valerija Mesale. Leksikon svjetske književnosti 2005, 1082.

⁶¹ Azinije, Polion Gaj (*Gaius Asinius Pollio*) je prvi otvorio javnu biblioteku u Rimu, i prvi je javno čitao svoja djela. Šrepel 1894, 24.

⁶² Treba naglasti da je najviše slobode bilo u pjesništvu. Historiografija i retorika, dvije književne grane bile su skoro potpuno zanemarene. Da je retorika bila živa samo u slobodnoj državi svjedoči i sljedeće: „Spomenimo stoga nekoliko izrazitih represivnih mjera kojima su neki književnici došli pod udar carskog dvora. Jedan je od njih Tit Labijan (*Titus Labienus*), govornik i deklamator, inače protivnik novog poretka, proglašavajući se pompejcem, napisao je pamflet protiv Mecenatova ljubimca, pantomimičara, Batila. Jednom prilikom javno je čitao svoje povijesno djelo i preskočivši jedan dio, rekao: što sam ispustio, čitat će se poslije moje smrti. Na to su mu neprijatelji isposlovali kod senata odluku da se spale njegovi spisi. Očajan, Labijen se dao prenijeti u grobnicu svojih predaka i ondje umro. Drugi u toj skupini je Kasije Sever (*Cassius Severus*), koji je uz spaljivanje Labijenovih spisa primjetio: „Sada moraju i mene spaliti, jer te spise znam napamet!“ Vratović 2008, 247.

⁶³ Sam Ovidije kaže da su ga u egzil otjerale dvije stvari, pjesme i pogreška, vjerovatno zbog porodičnog skandala u koji je bio umiješan sam pjesnik. Car Avgust ga je prognao 8. godine na crnomorsku obalu u Tome na obali Crnog mora. U egzilu napisao je *Poslanice s Crnog mora Epistulae ex Ponoto*. Vidi Milićević 1964, 99-100.

To je dovelo do raskola između nje i naroda, jer je narod po svjedočanstvu Ovidijevu mnogo više volio i cijenio stare republikanske pjesnike.⁶⁴

Prema Volteru ovaj period je nazvan zlatnim vijekom, jer je cjelokupna dotadašnja rimska književnost dostigla svoj vrhunac, po savršenosti oblika, tematici i jezičnim komponentama. U korist ovoj periodizaciji ide da nijedan period prije ili kasnije nije dosegao puni kapacitet kao ovaj kojeg su prvenstveno obilježila imena najvećih pjesnika koji su svojim literarnim stvaralačkim radom udarili trajni pečat jednoj epohi rimske književnosti.⁶⁵ Važno je naglasti da pored pjesništva (uz retoriku i govorništvo) u sami vrh proznih pisaca spada i Tit Livije, autor monumentalnog djela *Ab urbe condita*, Od osnutka grada.⁶⁶

Poslije pobjede kod Akcija i pobjede nad Antonijem i Kleopatrom Avgust se trijumfalno vraća u Rim i preuzima vlast u svoje ruke. Postaje neprikosoveni vladar i prvi čovjek u državi.⁶⁷ Ostavio je Rim mnogo bogatiji nego što ga je zatekao.⁶⁸ O tome svjedoče i Horacijevi stihovi u poslanici Avgustu: (Epis. II. 1.)

*Kad izvršuješ sam tako brojne zadatke i krupne:
Štitiš Italiju mačem, čudorednom ispravljaš stegom,
Zakonskim podižeš redom – povrijedio javno bih dobro
Pričanjem, cezare, drugim dragocjeno trošec Ti vrijeme.
Častimo Tebe na vrijeme još živa, dižemo oltar
Kletnički Tvome božanstvu, sve priznajući javno, da ništa
Nije se rodilo još, ništa roditi takvo se neće.
Romul i otac Liber i s Kastorom Puluks su dični
Proslavili se činom te nebesko postigli carstvo:
Ali dok služeći ljudima na zemlji uzeše mučan
Tažiti rat, poljska dijeliti tla, osnivati grade,
Zakukaše od tuge, što željena odziva nema*

⁶⁴ Šrepel 1894, 24-25.

⁶⁵ Vratović 2008, 233.

⁶⁶ Vidi Tronski 1951, 496. Pogledati i Tit 1995, 13-22.

⁶⁷ Vidi Budimir / Flašar 1986, 34-35.

⁶⁸ „Pred smrt, jednom prilikom je rekao da je Rim zatekao građen od opeke, a da ga ostavlja u mramoru. Vratović 2008, 245. Vidi Jareb 1988, 41.

*Njihovim zaslugama*⁶⁹

U ovim sthovima Horacije u obraćanju caru koga slavi i uzdiže njegove zasluge na oltar božanstva, spominje i davne predake koji su svojim zaslugama postali besmrtni tek poslije smrti jer ih poređi sa Avgustom koji je postao božanstvo još za života. To su Romul, Liber, Poluks i Kastor i daje opis Hektora i jednog od njegovih slavnih podviga, ubistvo hidre.⁷⁰

Avgust je svoju vladavinu posvetio reformama u svim sferama života, pokušao obnoviti stare zaboravljene rimske običaje i tradiciju, rimsku religiju i vjerovanja. S jedne strane car je svoju vladavinu utemeljio na obnovi tradicionalnih rimskih vrijednosti a istovremeno je gajio kult carske ličnosti, obožavanje i klanjanje živućim vladarima.

⁶⁹ Horacije 1958, 133.

⁷⁰ Grevs 1969, 382 i 204. Vidi Grečl 2016, 47-55.

3. Razvoj rimske lirike⁷¹

Razvoj rimske književnosti počinje relativno kasno.⁷² Teritorijalnim širenjem na cijelu Italiju Rimljani polako počinju razvijati rimsku književnost. U odnosu na Helene koji su imali razvijenu književnost, kulturu i filozofiju Rimljani su imali realističan pogled na svijet u tom duhu, više pažnje su poklanjali prozi a tek kasnije će se okrenuti poeziji uz veliki uticaj grčkih pjesnika. Proza je svoj vrhunac dosegla u doba Marka Tulija Cicerona, a poezija za vrijeme vladavine cara Avgusta. To je period klasične rimske književnosti ili zlatni period. Rimski liričari u ranije doba nisu bili skloni lirici niti subjektivnom pjesništvu. I kada su se ugledali na grčke pjesnike, svoje uzore su tražili među slabim pjesnicima, epigonima s kojima su vremenski bili bliži, tj. pjesnicima iz III i II st. Rimska lirika, zapravo po ugledu na grčku samo je nastavak i usavršavanje književnih vrsta koje su ranije stvorili Grci. Iako rimska lirika nije bila kreacija rimskih pjesnika, oni nisu ništa manje bili uspješni niti su izostajali iza svojih uzora savremenika. Naprotiv, nadmašili su ih i upravo zbog te činjenice za rimsku liriku može se reći da ima samostalnu vrijednost.⁷³

Naime, Grci su u književnosti razlikovali epsko, dramsko i lirsko pjesništvo u kojima su koristili stihove. Pjesme su izvođene uz muzički instrument, liru. Koristili riječ *mele*⁷⁴ da bi liriku odvojili od jampskih i elegijskih pjesama koje su se tradicionalno recitirale bez muzičke pratnje.⁷⁵ U helenističkoj kulturnoj epohi koja je trajala od VIII do IV st. pr. n. e., uz epiku koja polako slabi, pred kraj ove epohe počinje se razvijati lirika, koja je svoj vrhunac dostigla tokom VII i VI st. Lirika je bila pjesma koja je bila upućena nekoj osobi uz određenu naklonost. I rimska poezija ulazi u lirsko stvaralaštvo i od grčke je preuzela metričku formu ali je izvođena bez muzike. Prvi pioniri i predstavnici rimske lirike su pjesnici Gaj Valerije Katul i najveći rimski liričar zlatnog doba rimske poezije Horacije koji je slavu stekao zahvaljujući *Odama (Pjesmama)* u kojima se ugledao na grčke uzore.

⁷¹ Vidi Slezak 2012, 60-67.

⁷² Originalne rimske književne vrste bile su satira s Horacijem i Juvenalom, ljubavna elegija koju je usavršio Propercije, pjesnička poslanica i prozno književno pismo koje su usavršili Horacije, Seneka i Plinije Mlađi i epigram čiji je tvorac bio Marcijal. Vratović 2008, 209. Vidi Škiljan / Čaušević 1997, 151. Pogledati i Tronski 1951, 508 i 545.

⁷³ Drašković 1964, 109.

⁷⁴ Melika od grč. μελικός koji se tiče muzike, liriska poezija kod Grka koja je izvođena uz muziku i igru. Vjerovatno je nastala iz narodne pjesme. Živković 1985, 415.

⁷⁵ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36745>

Rimska književnost i rimska lirika razvija se pod uticajem grčke književnosti. Početak rimske lirike vremenski se smješta u I st. u doba koje se veže za grupu mladih pjesnika koji su prekinuli sa dotadašnjim rimskim pjesništvom i uzore tražili u aleksandrijskim pjesničkim uzorima. Od njih su preuzeli ljubavne motive i također psihološku analizu ljudskih osjećanja. U ovu grupu pjesnika liričara spadaju Publije Valerije Katon, Gaj Lucilije Macer Kalva i najznačajniji od njih Gaj Valerije Katul.⁷⁶

U Rimu su aleksandrijsku elegiju nastavili pisati Kornelije Gaj i Albije Tibul koji je uspio rimsku elegiju osloboditi aleksandrijske učenosti uz naglasak ličnih osjećaja i duboke sentimentálnosti. To ga čini najvećim predstavnikom elegičara u rimskoj književnosti. Drugi najveći elegičar Avgustovog vremena bio je Sekst Propercije koji se ugledao na aleksandrijske uzore a elegije su mu pune ljubavi i patetike te protkane mitološkim slikama.⁷⁷

Dolaskom cara Avgusta na čelo države poslije krvavih građanskih ratova i u književnosti započinje novo doba. Kada ju u državi nastupio dugo očekivani mir, književnost je dobila novi preokret i polet. Svoj uspon počela je poezija, a pod suncem carske milosti rasla je, razvijala se i cvjetala, čista i samostalna bez stranih elemenata. Mada je nastala na grčkoj, rimska poezija je u doba vladavine cara Avgusta, zahvaljujući učenim ljudima, postala prava samostalna rimska književnost.

Od svih liričara koji su ulazili u jedan od gore navedenih kulturno - književnih krugova, svakako je najslavniji i najznačajniji po svom pjesničkom opusu Kvint Horacije Flak. Proslavio se *Odama* i ugledao na grčke liričare. Iako je preuzimao tematiku iz rimskog života ipak je uspio sačuvati svoju samostalnost svojom refleksivnom lirikom koja nije bila rezultat trenutnog pjesnikova stanja ili pjesničke inspiracije, već je bila plod dugotrajnog naukovanja i filozofskog promišljanja. Horacije je zbog svoje mudrosti bio cijenjen još za vrijeme svog života, i veliki uticaj imao je na pjesništvo srednjeg i novog vijeka.⁷⁸

Prvo stoljeće stare ere u političkom kontekstu predstavlja kraj republike i prelazak na carstvo, a istovremeno predstavlja i procvat rimske lirike.⁷⁹ Ovo je period vojnih osvajanja drugih

⁷⁶ Drašković 1964, 110.

⁷⁷ Vidi Catullus i dr. 1950, 93-97.

⁷⁸ Drašković 1964, 111-112.

⁷⁹ Ime je dobila prema muzičkom instrumentu liri. Spada u tri književna roda uz epiku i dramu. Popović 2010, 402. Vidi Brčko 1987, 93.

zemalja. Paralelno sa vanjskim osvajanjima državu su potresali i unutrašnji nemiri, ustanci robova, zavjere i građanski ratovi. Na polju nauke, književnosti i filozofije sve više dolazi do razvoja a otvara se pogodna klima za razvoj nauke i kulture. U Rim dolazi sve više grčkih filozofa, književnika i umjetnika, a s druge strane sve više mladih Rimljana odlazi na studije u druge kulturne centre poput Atine i Roda. Rim se našao na udaru mističnih kultova i filozofskih sistema i škola.⁸⁰ To je bilo vrijeme dekadencije rimskog društva na čijem se udaru našla patrijarhalna porodica i tradicionalna religija o čemu su pisali mnogi rimski pisci.

⁸⁰ Atanasijević 1961, 10-11.

4. Horacijev stvaralački opus

Korpus Horacijevih djela čine samo pjesme kojima se on isključivo posvetio. Sve su objavljene za vrijeme njegova života u metričkom obliku i rasporedu kako ih je pjesnik prvobitno napisao. Njegov pjesnički korpus nije obiman, obuhvaća sljedeća djela: jednu knjigu epoda sa 17 pjesama, dvije knjige satira (prva sa 10, a druga sa 8 satira), četiri knjige oda (prva sa 38, druga sa 20, treća sa 30, i četvrta sa 15 pjesama), *Carmen saeculare* i dvije knjige pjesničkih poslanica ili epistula (prva sa 20 pjesama, a druga sa 3, od kojih je posljednja poznata pod naslovom *De arte poetica* ili *Pismo Pizonima*⁸¹).⁸²

4.1. Jambi ili Epode (*Epodon libri*)

Prvo djelo koje je napisao Horacije su *Jambi*⁸³ (*Iambi*),⁸⁴ kako ih je on nazivao ili knjiga *Epoda* (*Epodon liber*)⁸⁵ koja je objavljena 30. godine po uzoru na grčkog liričara i jambografa Arhiloha, sa Para, ali je u odnosu na njega ublažio svoju pjesničku oštricu.⁸⁶ To potvrđuje stihovima koje je u epistulama posvetio Meceni:

*Prvi sam slobodno kročec na neutrt stupio putak,
Nisam ja gazio tuđim. Ko vođa će vladati rojem
Tko se uzda u sebe. Ja prvi dao sam parski Laciju jamb,
Arhilohov prihvativ ritam i prkos
Al ne gradivo isto, ni pogrde protiv Likamba.*⁸⁷

⁸¹ Pismo Pizonima ili jednostavno *Pjesničko umijeće*. Teško je precizno ocijeniti vrijeme nastanka ovog pisma; može se datirati između 23. i 20. godine ili čak u zadnje godine pjesnikova života. Ima i onih autora koji smatraju da je čitava druga knjiga Pisama napisana u periodu od 20. do 8. godine. pr. n. e. Vidi Brezak-Stamać 2012, 403-438. Pogledati i <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/poetika-renesansna/?highlight=ars%20poetika>

⁸² Horacije 1958, 286.

⁸³ Jamb, grčki ἰαμβος, je stopa u antičkoj metrici koju čini jedan kratki i jedn dugi slog (U –). Prvi ga je koristio Arhiloh grčki pjesnik. Metar je dobio ime po žanru s kojim je bio povezan. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28628>

⁸⁴ Horacije ih naziva *Iambi*, kasnije su ih antički filolozi nazvali epodama prema metričkoj formi u kojoj su spjevani. Pekorari 1975, 106.

⁸⁵ Epodom je dvostih u kojem je drugi stih kraći od prvog. Tronski 1951, 457.

⁸⁶ Vratović 2008, 256.

⁸⁷ Horacije 1958, 129 - 130.

Kritički i polemički se usmjerava i raspravlja o moralnom stanju u državi poslije razornih građanskih ratova. Svoju kritičku oštricu usmjerava na negativne pojedince rimskog društva. Epode su lirske pjesme u 17 knjiga. U epodama izrazio svoja politička uvjerenja i stavove.⁸⁸ To su najranije pjesnikove pjesme, od kojih posebnu dimenziju ima 16. pjesma zbog svoje tematike a koja govori o strahotama građanskih ratova. Napisao ju je neposredno nakon poraza kod Filipa oko 40. godine pr. n. e. kao odgovor na Vergilijevu⁸⁹ *Četvrtu eklogu*.⁹⁰ Horacije počinje snažnim protestima protiv građanskih ratova dajući pesimističnu sliku nasuprot Vergilijevoj *IV. Eklogi* koja obećava dolazak zlatnog vijeka. Diže glas protiv građanskih ratova koji su potresali rimsku državu i društvo, a njegovi stihovi su dubokoumni i obiluju pjesničkim koloritom ostavljajući snažan, emotivan dojam na čitatelja. Horacije se bori perom protiv beznadežnosti i očajanja, daje sliku utopijske zemlje „zlatnog vijeka“ gdje građani Rima mogu pobjeći od građanskih ratova na „Ostrvo blaženih“ i tamo pronaći mir.⁹¹

Sedmu Epodu Horacije upućuje građanima Rima a smješta je u vrijeme Oktavijanovog građanskog rata. Oštrim tonom obraća se rimskim građanima i napada ih zašto žele da prolijevaju vlastitu krv umjesto da ustanu i ujedine se protiv stranih neprijatelja.

*Oh, kuda, kuda, prokletnici, srljate,
dižete mač zarđali?
Zar malo krvi latinske je prosuto
po moru i po zemlji toj?
Da l' zato da bi Kartagini zavidnoj
gordi grad zapalili?
Il' da u lancima Britanca neukrotivog
vučete Svetom ulicom?
Ne, već da grad vaš, Rim, po želji Parćana
od svoje ruke nastrada!*

⁸⁸ Maškin 1951, 339.

⁸⁹ Vergilije u *Četvrtoj eklogi* govori o dolasku božanskog djeteta *puer divinus* i najavljuje dolazak zlatnog doba u kojem će vladati mir, sreća i blagostanje; bit će to vrijeme Saturnove vladavine. Tada će na zemlji biti raj. <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/zlatno-doba/?highlight=vergilije> Vidi Cerovac 1936, 451-454.

⁹⁰ Ekloga, grč. *ἐκλογία*, naziv za kratku pjesmu različitih tema i formi (monolog i dijalog) bez izražene dramske fabule. U antici, eklogama su nazivane zbirke bukoličkih pjesama smještene u pastirsko okruženje. Od takvih pjesama najpopularnije su bile Vergilijeve *Bukolike*. <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/ekloga/>

⁹¹ Budimir / Flašar 1986, 301.

*Pa čak ni vuci se ne bore niti lavovi
sem protiv zveri ostalih.
Da l' slepi bes, il' kob vas neka vuče zla,
il' krivnja neka, recite!
Svi ćute smrtno bleđi, a preneražen
duh im sleđen užasom.
Ja vidim Rim da goni sudba svirepa,
ubistvo brata rođenog,
da nevina i sveta krv se Rema prolije
na tle potomstva krvnika.⁹²*

Horacije posmatra širu historijsku sliku pa se pored građanskih ratova osvrće i na prošlost Rima i bratoubilački zločin te bespotrebno prosipanje svoje rimske krvi. O ovome Horacije govori iz razloga što želi da podsjeti na krivicu i zločine predaka, krvavi mit, historiju i osnivanje grada, teritorijalnu ekspanziju i konsolidaciju rimske države.⁹³ Za razliku od sedme epode gdje iznosi kritički stav, u devetoj, proslavlja pobjedu kod Akcija i politička jedra okreće prema Oktavijanu. Pjesnik poziva svog zaštitnika Mecenu da proslavi Oktavijanovu pobjedu.⁹⁴

U ovom djelu Horacije se ugleda na grčkog pjesnika Arhiloha od kojega je preuzeo oštar polemički ton. Njegov izbor je Arhiloh iz razloga što su mu njegove pjesme slične po duhu, tonu i obliku. Kroz njih je mogao iznijeti svoj lični stav, o životu koji je bio gorak i pun neraspoloženja. Arhiloh je kao i Horacije u političkim borbama ostao bez imanja i ugleda, pa se morao boriti za vlastitu egzistenciju i ugled. Svoju gorku sudbinu opjevao je u stihovima kada je morao bježati iz bitke bez štita:

*Štitom se Sajanin neki sad razmeće; bez volje svoje
valjatno oružje to grmenu ostavih ja,
a sam smrti umakoh. Štit onaj šta me se tiče!
Drugi ću kupiti štit, lošiji neće mi bit.⁹⁵*

⁹² Budimir / Flašar 1986, 301.

⁹³ Isto, 302.

⁹⁴ Maškin 1951, 339.

⁹⁵ Budimir / Flašar 1986, 303.

Satire ⁹⁶ (*Saturae*)

Satire ⁹⁷ (*Saturae*) zajedno s *Poslanicama* ⁹⁸ (*Epistulae*) Horacije naziva zajedničkim imenom *Razgovori* ili *Sermones*. Piše ih pod uticajem rimskog satiričara Gaja Lucija ⁹⁹ i epikurske filozofije.¹⁰⁰ Ova djela po sadržaju su slična, osim što u *Poslanicama* ne ismijava i upućuje ih ciljanim osobama. Glavna tema i *Razgovora* i *Satira* je „preispitivanje čovjekove sreće i njegov odnos prema društvu“.¹⁰¹

Horacije je napisao satire u dvije knjige; prva izlazi 35. godine pr. n. e., a druga 30. godine pr. n. e., u heksametru.¹⁰² Od uzora se Horacije udaljio po eleganciji oblika, dok je bio oštiji i nemilosrdniji u kritiziranju ljudi iz svog okruženja govoreći o njihovima manama, gramzivosti, nadmenosti i pretjeranoj raskoši. Posebno su na udaru kritike bili oni koji su na nedozvoljen način i prevarama otimali i se uvlačili u tuđa nasljedstva i sl.¹⁰³ Horacije je *Satire* napisao u vrijeme sloma republike. Posvetio ih je Meceni. Teme koje obrađuje su različite; od događaja iz samog

⁹⁶ Glavni predstavnici satire u doba poslije cara Avgusta su Persije Flak, Aul (*Aules Persius Flaccus*) i Juvenal, Decim Junije (*Decimus Iunius Iuvenalis*). Ovaj drugi se smatra glavnim predstavnikom ovog književnog žanra. Rođen je u Akvini u blizini Rima. Prema izvorima za vrijeme cara Vespasijana zapovijedao je jednom četom Dalamtinaca. Pisanjem se počeo baviti tek u zrelih godinama, u doba vladavine careva Trajana i Hadrijana. U svojim satirama kritički se osvrće na javni i privatni život. Teme za svoje satire bira iz prošlosti, uglavnom iz doba vladavine Domicijana. Juvenal je smatrao da je apsurdno pozivati se na slavne pretke ako je čovjek nevaljalac, loš i bez ikavih moralnih vrijednosti. Veliki uticaj imao je na evropsku književnost i kulturu, posebno u srednjem vijeku i renesansi. Drašković 1964, 113. Vidi Flašar 1986, 425.

⁹⁷ Satira (lat. *Lanx satura* – mješavina) predstavlja žanr u književnosti čiji je temeljni zadatak ismijavanje poroka, mana i slabosti, kako pojedinaca tako i društva u cjelini. Satira često pored društveno-socijalne ima i političku dimenziju. Korijene vuče još iz paganskih svetkovina. Kao književna vrsta javlja se još u doba Aristofana, a u rimskoj književnosti kritičko-polemiki oblik daju joj Gaj Lucilije, Horacije, Juvenal, Apulej (*Zlatni magarac*) i Petronije Arbiter sa svojim djelom *Satirycon*. <https://proleksis.lzmk.hr/45035/>

⁹⁸ Poslanica ili epistula je pjesma koja je napisana u obliku pisma a naslovljena je nekoj osobi, prijatelju, piščevom savremeniku a ponekad izmišljenoj osobi pa čak i umrloj. Prve poslanice nastale su u rimskoj književnosti, a od autora antičkih poslanica svakako se izdvaja Horacije po svojoj *Poslanice Pizonima* i Ovidije koji je napisao *Tužaljke* ili *poslanice s Crnog mora*. <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/poslanica-ili-epistola/?highlight=horacije>

⁹⁹ Lucilije, Gaj (*Gaius Lucilius*) je rimski satiričar, potomak bogate porodice. Bio je prijatelj sa Scipionom Mlađim i član njegovog književnog kruga. Smatra se začetnikom satire, rimskog žanra koji nije preuzet od Grka. Napisao je 30 knjiga *Satira* (*Saturae*), od kojih je sačuvano oko 1400 stihova pretežno u heksametru. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37375>

¹⁰⁰ Epikur, napisao je djelo *O prirodi* koje je sačuvano samo fragmentarno. Najvažniji izvor za Epikurovu filozofiju je rimski pjesnik Lukrecije i njegov didaktički ep *De rerum natura*. Epikurova filozofija temelji se na atomizmu prema kome je svijet sačinjen od atoma i praznog prostora. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18120> Vidi Lukrecije 1952, 68-131.

¹⁰¹ Vratović 2008, 257.

¹⁰² Horacije je utvrdio heksametar kao metarsku formu rimske satire, a kasnije će ga u tome slijediti Perzije, Turno i Juvenal. Šrepeš 1984, 31.

¹⁰³ Vidi Harrison 2007, 11.

pjesnikova života do raznih problema socijalnog karaktera. *Satire* je paralelno pisao uz *Epode* od 40. do 30. godine pr.n.e. u godinama poslije bitke kod Filipa. To je vrijeme kada Horacije pokušava da u rimskom društvu pronađe svoje mjesto polako se približavajući Avgustu preko Mecene. Ovo je važno za Horacijevu pjesničko stvaralaštvo budući da u *Satirama* i *Epodama* vidimo da još tuguje za republikom, a u isto vrijeme odvaja se od republikanizma i polako se približava Avgustovoj kulturnoj politici.¹⁰⁴

Horacije je svjedočio političkim promjenama, prelasku republike u monarhiju kada je sloboda govora bila pod državnim nadzorom, pa je i sam morao postupati oprezno, što svjedoče slijedeće riječi: „Morao je ulijevati vodu u vino.“¹⁰⁵ Na meti kritike su bili ili mrtvi ili nebitni i neznatni pojedinci i izmišljeni likovi, a vrlo rijetko je kritikovao ljude na istaknutim pozicijama.

Otvoreno kritizira pjesnike koji se guraju u prve redove a koji su bez talaneta i kreativnog stvaralačkog duha i koji pod svaku cijenu žele biti ono što ne mogu, tj. pjesnici. Nije poštedito ni one koji su stekli bogatstvo malverzacijama, skorojeviće. Pisanje satira obilježilo je burno političko vrijeme.¹⁰⁶ Horacije, kao i njegov uzor Lucilije, u satirama često piše o sebi dajući nam opis svojih doživljaja kao npr. put u Brundizij (I, 5). Kao što je Lucilije opisao svoj put iz Rima preko Kapue do Mesine, istim se pjesničkim putem uputio i Horacije da detaljno opiše svoj put iz Rima u Brundizij koji je organiziran 37. godine u pratnji Mecene i trajao je petnaest dana.¹⁰⁷

*Moćni kad ostavih Rim, Aricija osrednjom hranom
ko gosta me primi: tu drug Helidor mi dođe,
retor, grčki učenjak. Tad Apijevom Foru
stigosmo, punom mornara i na varku spremnih krčmara.
Apijevom smo cestom, gdje bržima dan treba jedan,
prešli udobno u dva: prijatnije njom ćeš bez žurbe.¹⁰⁸*

¹⁰⁴ Budimir / Flašar 1986, 316.

¹⁰⁵ Šrepel 1894, 31.

¹⁰⁶ Za vrijeme vladavine drugog trijumvirata, Politički savez između Oktavijana, Marka Antonija i Marka Emilija Lepida. Vidi Posavec 2001, 27-35.

¹⁰⁷ Horacije 1958, 178.

¹⁰⁸ Isto, 28.

U satiri I 9, (*Nametljivac*) susreće jednog dosadnog čovjeka koji želi iskoristiti Horacijevu poznanstvo da dođe do Mecene. Horacije rado, kada za to ima priliku, uživa u samoći i tako ga je jednom dok je šetao svetom cestom snašla prava nevolja. Za njega se iznenada zakačio nametljivac koji je želio da ga Horacije uvede u Mecenino društvo. Ovom satirou govori o zdravom humoru, a s druge strane daje nam sliku atmosfere koja vlada u pomenutom književnom krugu i prezira koji su gajili određeni pojedinci prema njemu zbog niskog porijekla.¹⁰⁹

*Svetom slučajno cestom ja idah, po navici svojoj
snujući nekakve trice i sasvim u njih zaduben,
kadno pritrča k meni tek imenom čovjek mi znani
pa me za ruku zgrabi. " O, kako je, mili nada sve?
„Prijatno“, rekoh ja, „zasad, i svakoje želim ti dobro!“
Kadno me slijedio dalje, progovorim: „Treba ti još nešto?“
On će: „Znat ćeš me, učen sam svat.“ Sad mu: „To ćeš
Preda mnom“ rekoh, „vrijediti više“. ¹¹⁰*

U satiri II, 2 (*Pohvala umjerenosti*) govori o umjerenosti i skromnosti hvaleći na sva usta umjerenost u jelu i piću i dajući prednost ugodnu životu. U priču uvodi Ofela, najamnika koji vrijedno radi na svom imanju i prikazuje njegov skromni život kao vrijedan primjer:

*Kako i koliko vrijedi životom živjeti skromnim
(o tome ne govorim sam, već ono što kaže mi Ofel,
seljački mudrac bez škola i obične pameti sasvim),
neću da saznate, dragi, kraj zdjela i trpeza sjajnih,
kadno ste zalenuti nad glupavim raskošnim bljeskom
i kad se obmani skloni ne priklanja boljemu duša:
tu dok ste natašte sa mnom razmotrite. „Zašto baš tako?“¹¹¹*

¹⁰⁹ Golik 1941, 165-66.

¹¹⁰ Horacije 1958, 39.

¹¹¹ Isto, 50.

U satiri II, 3 govori o stoičkom ¹¹² paradoksu (*Pohvala ludosti*):

*Čemu ti Platon s Menandrom, što strpani amo te prate?
Eupolis, Arhiloh čemu, dovezeni takvi drugari?
Stišati zavist se spremaš vrsnoće se odrekav svoje?
Bit ćeš, jadniče, prezren. Nemarnosti, kletoj Sireni
klonit se red, il napustiti sve – posve smirena srca
boljim što steče životom. “ Zar savjet, Damasipe, pravi
bozi i boginje dali, da brijač liši te brade!”¹¹³*

U II, 5 (*Lov na oporuke*) govori o lovu na oporuke što je bilo populrano u Horacijevu doba. Lovci su se uvlačili u tuđe domove da bi vještijim varkama dobili nasljedstvo imućnih ljudi.

*„Uprav to kazah i kažem. Na oporuke tek svuda
Starca himbeno vrebaj, pa lukavac ako ti koji
Zasjedi izmakne tvojoj, baš odgrizav s udice meku,
Nemoj se očaju dati il prevaren smetnuti spletke.”¹¹⁴*

U II, 6 (*Grad i selo*) opisao je trenutak kada je od Mecene za prvu knjigu satira dobio komad zemlje u sabinskim brdima nedaleko od gradića Varije. Tamo je Horacije uživao u miru, udobnosti i zadovoljstvu, daleko od gradske buke i pohlepkih laskavaca.¹¹⁵ Ovu satiru Horacije završava poznatom basnom o gradskom i seoskog mišu, ističući da su siromašni u prednosti zbog svog siromaštva.¹¹⁶

*Ovo mi željaše duša: komadić nevelik polja,
Pa da se nađe tu vrt i da uz kuću izvire voda,*

¹¹² Stoicizam, grčko – rimska škola, koju je osnovao Zenon 108. god. pr. n. e. u Ateni. Svoj najveći uticaj ostvarila u Rimskom carstvu, gdje je bila dominantna intelektualna struja, a ime škole dolazi od imena trijema (stoa) u Ateni. Osnovno učenje predstavlja materijalizam i opća nužnost (logos) koja je ujedno i umnost svijeta. Priroda je harmonija, čovjek mora u sebi ostvariti idealno stanje a to će uspjeti ako pomoću uma savlada sve svoje afekte. Škola je dala raznovrsne doktrine, a bavila se razvijanjem logike (koja je bila podijeljena na retoriku i dijalektiku), fizike i etike. Vjerovatno su stoici podijelili filozofiju u ove tri discipline. Filipović 1984, 315. Vidi Lesky 2001, 660-661.

¹¹³ Horacije 1958, 55.

¹¹⁴ Isto, 70 -71.

¹¹⁵ Golik 1941, 170.

¹¹⁶ Tronski 1951, 460.

*Nešto i šume da mi je nad tim. Punije, bolje
Dadoše eto mi bozi. Baš dobro. Ne tražim više,
Već da mi, Majin sine, te darove priuštiš
blago.¹¹⁷*

Na nekim mjestima u satirama dao je Horacije sebi slobodu da kritikuje i prikaže mane i nedostatke tadašnjeg društva, ali njegove kritike bile su precizno dozirane. U odnosu na druge satiričare poput Lucilija, Perzija i Juvenala, Horacijeve satire su pune smiješnih i ludih mana; on iznosi vedrije elemente satire. Istovremeno prikazuje svoju epikurejsku orijentaciju i a također se ruga stoicima. Prema epikureizmu i vlastitim načelima Horacije zagovara zlatnu sredinu, gdje se ljudski odnosi, a prije svega misli na prijateljstvo, temelje na kompromisu. Ton mu je lagan i elegantan, jezik prilagođen publici za koju piše, izbjegava arhaizme i grecizme. Na Horacija su se ugledali Perzije i Juvenal.

4.2. Pjesme ili Ode (*Carmina*)

Pisao je i lirske pjesme *Carmina*¹¹⁸ ili jednostavno *Pjesme*, koje su poznate i pod imenom *Ode* u 4 knjige, po ugledu na grčke pjesnike.¹¹⁹ I pored Horacijeve originalnosti ipak je vidljiv uticaj Alkeja i Sapfe,¹²⁰ Anakreonta,¹²¹ Pindara i Bakhilida na njegovo pjesničko stvaralaštvo. Objavljene su 23. godine pr. n. e. I, II, i III knjiga dok je IV izdao oko 13. godine pr. n. e. Zaslužan je za prenos eolske lirike u Rim. Predstavljaju djelo koje ga je najviše proslavilo. Rezultat su dugog studija i prirodnog talenta; u njima je vidljiv pjesnikov dar zapažanja, savršena forma i razborite misli.

¹¹⁷ Horacije 1958, 74.

¹¹⁸ Vidi Marević, 405.

¹¹⁹ Oda grč. ὕμνη: pjesma, u starogrčkom pjesništvu lirska pjesma koja je nastala iz horskih pjesama a imala je svjetovni karakter, s ciljem izražavanja poštovanja i odanosti. Pisana je u slavu bogova, ratnika, državnika ili svečanih događaja. <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44708>

¹²⁰ Sapfo pjesnikinja s Lezba, VII st. pr. n. e., spada u najveće pjesnikinje grčke lirike. Na nju su se ugledali pjesnici kao što su Horacije i Katul u Rimu. Škiljan 2008, 10.

¹²¹ Liričar iz Teja u Maloj Aziji, VI st. pr. n. e., dvorski pjesnik. Kroz svoje pjesme provlači dvije teme, ljubav i vino. Veliki uticaj imao je na helenističku, rimsku i evropsku liriku. Škiljan 2008, 17.

Teme o kojima piše su različite: prijateljstvo, ljubav, svakodnevni život, moral, bogovi, proljeće, zima; također piše i o savjetima, željama, filozofiji i drugim svakodnevnim temama, uz naglasak na zlatnu sredinu. Napisao je ukupno 103 pjesme u različitim metrima kao što su alkejski,¹²² sapphički¹²³ i asklepijadski.¹²⁴ Pisane su za čitanje a ne pjevanje. Raspoređene su u knjigama da bi se izbjegla metrička i tematska monotonija.¹²⁵

Ovdje treba izdvojiti šest oda koje su još poznate pod naslovom imenom *rimске ode* (*carmina Romana*) u kojima veliča Avgustove reforme i one čine zasebnu cjelinu.¹²⁶ Svaka je upućena nekome: Avgustu, Apolonu, rimskom narodu, državnom brodu, banduzijskom izvoru a u vezi s nekim određenim povodom, stvarnim ili izmišljenim, kao naprimjer odlazak prijatelja Vergilija na put u Grčku, poraz kraljice Kleopatre, grom iz vedra neba, gozba itd.¹²⁷ U ovih šest oda Horacije provlači čitav spektar dodatnih tema i motiva kao što su prijateljstvo, slava i veličina Rima, kratkoća života, svečane himne, ljubav i vino.¹²⁸

Horacije u ovim pjesmama savjetuje rimsku omladinu, kako da budu odani državi i pronađu put vlastite sreće. Daje savjet i narodu kako da pronađu način da vladaju svijetom. Treba da se odreknu grijeha, i prošlog i sadašnjeg, i da se vrate običajima slavni predaka te da odbace sve novotarije koje dovode moral u pitanje. Također, da se vrate starom kultu bogova i uzdaju u božiju providnost. Božanski Avgust je poveo Rim ka putu obnove jer je savladao sve ratove i nedaće i preuzeo državno i lađu vodi ka sigurnoj luci. Horacije u svojim stihovima slijedi Avgustovu politiku obnove i jačanja starih rimskih vrlina *exempla maiorum*. I kod drugih pjesnika Avgustova vremena vidljiva je težnja restauraciji staromskih vrlina. Jedino u njima mogao je Rim pronaći spas. U ovim pjesmama Horacije slavi sreću onih koji u malom bogatstvu znaju pronaći zadovoljstvo i miran život. U drugoj, slavi muške vrline; u trećoj *iustitia fundamentum imperii*, u

¹²² Alkejska strofu čine četiri stiha, prva dva su ista (jedanesterci), druga dva različita (deveterac i deseterac). Nastala je u grčkoj književnosti i koristio ju je Pjesnik Alkej. <https://proleksis.lzmk.hr/8007/>

¹²³ Lat. sapphicus, od Sappho grč. Σαπφώ: Sapfa, narodna strofa s otoka Lezba. Čine je tri jedanesterca i jedan peterac. Ovaj oblik koristili su Alkej, Katul i Horacije. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54554>

¹²⁴ Grčka strofa od četiri stiha. Razlikuju se strofa od tri asklepijadski stiha i glikoneja i strofa koju čine dva takva stiha, ferekrateja i glikoneja. Vidi Živković 1985, 51.

¹²⁵ Mayer 2012, 6.

¹²⁶ Horacije 1958, 288.

¹²⁷ Budimir / Flašar 1986, 306.

¹²⁸ Isto, 306.

četvrtoj ističe da poezija i mudrost čovjeku pružaju sreću; u petoj slavi *Regul* kao tip stare rimske vrline (*virtus*); u šestoj proriče da će vlast propasti ako se narod ne vrati vjeri svojih predaka.

Pjesmu o prijateljima, prijateljstvu i vinu, je posvetio prijateljima kroz melanholičnu i razigranu mudrost. Slavi odano prijateljstvo i prolaznost života koji je kratak i treba ga osvježiti vinom dok se čeka da tri sestre¹²⁹ ispletu konce sudbine:

*Umej da sačuvaš dušu i u zlosti
mirnom, ko u dobru što si svagda znao;
daleko od svake obesne radosti,
Delije, jer smrtnim usud te je dao.
Umrećeš — pa bilo celoga svog veka
da živiš u tuzi, il' prazničnih dana
na rudini, gradska kud ne stiže vika,
ležiš i uživaš vina odabrana...
Ovamo naredi nek se nose vina,
mirisi i ruže ljupke, što tren traju.
Dok čas tihi to nam, mladost i svežina,
i sestara triju crne niti daju...¹³⁰*

Oda Apolonu

*Šta pesnik traži od Apolona
Kome je posvećen hram?
Šta moli
Izlivajući iz čaše novo vino?
Molim te, Letonin sine,
Daj mi da zdrav uživam,
U onome što sam stekao*

¹²⁹ U grčkoj mitologiji tri sestre, božice sudbine, suđenice, Kloto, Laheza i Atropa koje određuju ljudima i bogovima sudbinu. Grevs 1969, 45-46.

¹³⁰ Budimir / Flašar 1986, 314.

*I da zdrava duha ne provodim
Sramnu starost bez citre!*¹³¹

Oda *Albiju Tibulu* u kojoj Horacije tješi starog prijatelja zbog ljubavnih jada.¹³²

*Ne tuguj, Albije, više
Suviše se sećajući svirepe Glicere!
Ne pevaj tužne elegije.*¹³³

Oda *Fortuni*

*O boginjo, koja ljupkim Ancijem vladaš,
I koja si kadra da smrtnike uzdigneš iz najnižeg stepena
I da veličanstvene trijumfe pretvoriš u pogreb!*¹³⁴

Oda *Postumu*

Vrijeme leti Postume, svakome će donijeti starost i smrt, svakome će doći kraj. Mora se otići u podzemni svijet bez obzira koliko ljudi žalili za ovom svijetom i bogatstvom što ostaje iza njih. U ovoj pjesmi Horacije govori o prolaznosti života i da je svaki čovjek smrtnan. Ne znamo pouzdano na koga pjesnik misli pod pojmom Postum, možda je samo tip čovjeka koji pokušava da se što više obogati a ne zna uživati.

*Avaj, Postume, Postume,
Godine brzo prolaze! Pobožnost ne odlaže rastenje bora,
Niti sprečava dolazak
Predstojeće starosti i neumitne smrti.*¹³⁵

¹³¹ Atanasijević 1961, 57-58.

¹³² Vidi Catullus i dr. 1950, 98-99.

¹³³ Atanasijević 1961 59.

¹³⁴ Isto, 59.

¹³⁵ Isto, 66.

Oda *Savjeti rimskoj omladini*

Neka se mladić, očeličen strogom vojničkom službom

Nauči da rado podnosi oskudan život!

I neka kopljem kao strašan konjanik

Goni ratoborne Parćane!

Život neka provodi

*Pod vedrim nebom i u opasnosti!*¹³⁶

Oda *Descende caelo* (III, 4) predstavlja jednu od najsvečanijih Horacijevih pjesama. Ona predstavlja Avgustovu pobjedu nad Antonijem: „*Siđi s neba, Kaliopo, započni pesmu dugu, o Kraljice...*“ Ovo je politička oda koja treba da slavi Antonijevu pobjedu, koju su skoro svi građani vidjeli kao kraj ratovima i krvoproliću i početku obnove Rima. Slavu i mitsku uzvišenost na više mjesta naglo prekida autobiografskim stihovima. Muze ¹³⁷ pružaju i samom caru zaštitu, blagonaklono stoje uz njega darujući mu mudrost i blagost. Zeus svojim strijelama ruši pobunjenike Titane. Pored njih spominje i Feba Apolona, mitskog vođu Muza. Ovo je politička pjesma kojom slavi carevu pobjedu ali s druge strane vrlo oprezno zastupa i one koji su poraženi u ovim ratovima.

Horacije je stekao slavu još za života. I pored značaja vlastitog stvaralaštva za rimsku književnost dao je svoj doprinos također prenoseći ajolsku liriku Alkeja i Sapfe u Rim. Nadmašio je i svoje grčke uzore uzdižući se iznad njih stvaranjem svoje originalne poezije. Bio je vješt majstor u oslikavanju pjesničkih motiva. Istina je da je inspiraciju dugovao grčkim uzorima ali je i stvarao i njegovao svoju originalnost, što ga je izdvajalo od drugih pjesnika. On je pratio vrijeme i prilike i u svakom trenutku bio spreman da zauzme odgovarajući stav, da piše prema uzorima, a

¹³⁶ Atanasijević 1961, 67.

¹³⁷ Grčki Μοῦσα, Moŭsa; Μοῖσα, Moīsa ili Μῶσα, Mōsa: muza. U grčkoj mitologiji kćeri Zeusa i Mnemozine, bile su zaštitnice pjesnika, umjetničkih i naučnih disciplina. Bilo ih je ukupno devet; Erato zaštitnica lirike i ljubavne poezije, Euterpa zadužena za muziku, Talija komediju, Kaliopa epsku poeziju, Klio historiju, Melpomena tragediju, Uranija astronomiju, Polihimnija pjesništvo i Terpsihora ples. Srejski i dr. 2000, 275.

istovremeno da njeguje i gradi svoju samostalnost. Udaljio se od naslijeđa rimskih neoterika¹³⁸ i pored toga što su imali veliki uticaj na njegovo pjesničko stvaralaštvo.

Ovom opusu svakako pripada *Stoljetna pjesma (Carmen saeculare)* koja je napisana na zahtjev cara Avgusta s ciljem proslave stoljetnih igara u Rimu. Posebno mjesto po važnosti zauzimaju prvih šest oda III knjige *Carmina Romana*. Ciljano su posvećene reformskim mjerama u konetkstu političkih i društvenih odnosa cara Avgusta. Svaka je posvećena jednoj rimskoj vrlini: *virtus* vrlina, *fides* povjerenje, *continentia* umjerenost, *constantia* postojanost, *fortitudo* hrabrost, *cultus Musarum* poštivanje umjetnosti.¹³⁹

Kada je sredio stvari na istoku i zapadu Avgust se 19. godine vratio u Rim da uredi prilike u središtu carstva. Počeo je sa reformskim zakonima. Ove reforme su duboko ulazile u privatni život građana i Avgust je znao da će tu naići na otpor. Međutim car se na to nije obazirao budući da je smatrao da je poštena i čestita porodica jedini spas za Rim. Posebno je bio ponosan što je *imperium Romanum* uveo u novo doba i htio je narodu zbog toga pružiti svečanu proslavu, koju je povezo sa starinskim svetkovinama *ludi saeculares*.¹⁴⁰ *Carmen Saeculare*¹⁴¹ je napisana 17. godine pr. n. e. za proslavu *Ludi saeculares*,¹⁴² period od 22 lustra odnosno 110 godina. Napisana je u sapfičkoj strofi i pjevao je hor od 27 djevočica i isto toliko dječaka, u cilju zazivanja bogova

¹³⁸ Ime za pjesnike inovatore u Rimu u I st. pr. n. e. Ciceron ih je podrugljivo nazvao neoterici prema grčkom οἱ νεώτεροι, „pjevačima Euforionovim” (cantores Euphorionis). Uzori su im bili helenistički pjesnici, Kalimah. Najpoznatiji među njima je Katul. Budimir / Flašar 1986, 196.

¹³⁹ Marević 2000, 3500, 1086, 598, 585, 1146, 649 i 1989.

¹⁴⁰ *Ludi saeculares* prvi put su proslavljene 249. godine za Prvog punskog rata prema preporuci proročanstva sibilinskih knjiga na Martovu polju, u svrhu pomirenja podzemnih bogova Dita i Prozerpine, uz prinošenje noćnih žrtava i igara ludi Tarentini. Igre su ponovljene 349. i 449. uz zavjet da će se ponavljati *centesimo quoque anno*. Ponovljene su 149. a 49. su preskočene zbog građanskih ratova. Međutim 17. godine Avgust nije mogao održati svečanost jer nije prošlo predviđeno vrijeme i zbog toga je morao uvesti običaj koji je obuhvatao period od 110 godina. Avgust je pribjegao izmišljotini i javnosti je saopštio da su Sibiline knjige naredile preko senata da se igre imaju održati 17. godine jer su prethodne sekularne igre bile održane 457., 347., i 127. godine. Golik 1941, 137-138.

¹⁴¹ Sibilinske knjige: prema rimskoj tradiciji kumska svećenica Sibila ponudila je na prodaju kralju Tarkviniju devet knjiga, kralj je ponudu odbio pa je svećenica dala spaliti tri i ponudila mu preostale da kupi po istoj cijeni. Kralj je i ovu ponudu odbio na što je Sibila uništila i ponuđene tri knjige, i preostale tri ponudila po istoj cijeni. Svećenici su savjetovali kralja da kupi preostale tri što je i učinio. Knjige su se čuvale u Jupiterovom hramu na Kapitoliju. Za njih su bili zaduženi svećenici čiji zadatak pored brige o knjigama bilo i tumačenje, čitanje i vršenje obreda posebno za vrijeme kriznih situacija. Sibilinske knjige bile su uništene u požaru koji je izbio na Kapitoliju 84. godine pr. n. e. po naređenju senata tri decemvira putuju u centar eritarske Sibile, u Eritru da dobiju proroštvo. Nakon tri godine decemviri su povratili izgubljene knjige. Poslije ovoga Avgust je naredio da se knjige pregledaju i čuvaju u Apolonovom hramu na Palatinu. Korištene su samo po naređenju senata za vrijeme kriznih situacija, vremenskih nedaća i sl. Stihovi su bili toliko nejasni i dvosmisleni da su omogućavali cijelu lepezu tumačenja i interpretacija. Vojskovođa Stilihon dao ih je uništiti oko 400 godine. Povijest (4) 2007, 436.

¹⁴² Vidi Günther 2013, 432 -435.

da Rimljanima daju sretnu budućnost.¹⁴³ Pjesma je pjevana na Palatinu a ponovila se na Kapitolu. Apolon i Dijana¹⁴⁴ su bili samo posrednici između rimskog naroda, Jupitera i ostalih bogova. Svaki hor momaka i djevojaka pjevao je po jednu molitvu a posljednju strofu su pjevali zajedno. Djevojke su pjevale strofe posvećene Dijani i obraćale joj se molitvom za zaštitu žena porodilja. Momci su se obraćali Apolonu, slavili Avgusta i građanske vrline i upućivali molitve.¹⁴⁵

Carmen saeculare

Pjesma stoljetnica

*Febo i ti, Dijana, gospo šuma,
Dična svijetla neba, vrijedni pošte
I štovani, slušajte molbe naše*

U svetu horu,

Gdjeno – to nas sibiljska pjesma uči

Djeve izabrane i momci čisti

Pjesmu poju bozima, koji ljube

Humova sedam!

Sunce blago , na kolim sjajnim dan što

Izvodiš i smiruješ, uvijek isto

U mijeni, od grada Rima, reci

Vidje l' što veće?¹⁴⁶

Odu II, 12 Horacije je posvetio Meceni. U njoj jasno iznosi svoje teme pisanja, govori da se od njega ne očekuje da se lati teških historijskih tema, ratova, osvajanja i opisivanja junačkih podviga velikih rimskih neprijatelja poput Hanibala.¹⁴⁷

¹⁴³ Pektorari 1975, 105-108.

¹⁴⁴ Grečl 2016, 52. i 60.

¹⁴⁵ Vidi Günther 2013, 436.

¹⁴⁶ Senc 1920, 146,

¹⁴⁷ Hanibal dar Baalov ili milost Baalova, bio je kartažanski vojskovođa. S pravom se ubraja među najveće vojne stratege antičkog doba. Otac mu je bio slavni Hamilkar Barka, pa je Hanibala kao mladića vodio na vojne pohode u Hispaniju. Poznat je po Drugom punskom ratu 218. godine, pr. n. e., a iste godine izveo je jedan od najvećih vojnih pohoda prešavši preko Pirineja i Alpa u Italiju kako bi osvojio Rim. Antički pisci Polibije i Livije ostavili su pisane izvore o Hanibalovim ratnim podvizima i bitkama protiv Rimljana. Vojna enciklopedija (3) 1972, 391.

*Ne očekuj da opjevam nežnim zvucima lire
Duge ratove surove Numancije,
Niti strašnog Hanibala,
Niti Sicilijansko More
Crveno od punske krvi,
Niti Lapite besne,
Niti pijanog Helija
Niti Herkulovom rukom ukroćene sinove zemlje,
Od kojih se u opasnosti tresao
Stari dom starog Saturna.
Ti ćeš bolje, Meceno, opisati
U prozi bojeve Cezara,
I kraljeve koji prijete Rimu
Po ulicama nošene.
Meni je Muza naredila
Da opjevam slatki glas
Tvoje gospodarice Licimnije,
Njene jasne sjajne oči
I vernoj joj srce u uzajamnoj ljubavi!
Kako je ljupka kad ide u kolo,
Kada se predaje šali
Kada pruža ruke lepim devojkama,
Dok na svetkovini igra slavljene Dijane!¹⁴⁸*

Pjesma o lađi, (*Državnom brodu*) je alegorijska pjesma o brodu i predstavlja samu državu i njene građane a more koje čas može biti mirno čas nemirno predstavlja ratove i opasnosti koje prijete građanima, miru i državi. Istu alegoriju možemo pronaći kod Alkeja. Metafora o državi duboko je ukorijenjena u grčkoj i latinskoj književnosti. Jedini spas lađi-državi jeste kormilar koji će je uspjeti izvesti na sigurno mjesto, otrgnuti je morskim vjetrovima i olujama. Prikazuje rimsku

¹⁴⁸ Atanasijević 1961, 64-65.

državu kojoj prijete opasnost da postane igračka vjetrova. Kvintilijan ¹⁴⁹ je ovu Horacijevu odu tumačio kao školski primjer alegorije, lađa je metafora za državu. Cijela pjesma je alegorija, pjesnik piše pjesmu da bi dao svoj glas protiv građanskih ratova; valovi i oluje u pjesmi predstavljaju građanske ratove a pod lukom Horacije misli na mir i slogu. Valovi koji je nemilosrdno bacaju čas na jednu čas na drugu stranu, zapravo predstavljaju sliku države koja se našla u kandžama građanskih ratova. Horacije je pjesmu napisao između 34. i 32. godine prije bitke kod Akcija, kada je razdor između Antonija i Oktavijana ozbiljno ugrozio unutrašnji mir u državi, a sve se završilo povoljno i kratkim predahom od sukoba, završetkom Sicilijanskog rata i smrću Seksta Pompeja.¹⁵⁰

*Lađo, nov će te val odvući na more!
Što li radiš mi to? Odlučno dostigni
luku! Ne vidiš možda
bez veslača da tvoj je bok,
i da jarbol je tvoj oštećen Afrikom,
i da škriplje ti križ, i da bez užadi
presilovitom moru
nećeš moći odoljeti?
Jedra poderana, nemaš ni bogova
koje mogla bi ti prizvat u nevolji.
Premda dičiš se kći si
slavne šume, omorika
pontska, ime ni rod nisu ti korisni;
strašljiv ne vjeruje mornar u šarenu
krmu. Čuvaj se igra
ako vjetrima nećeš bit!
Ti što nekoć mi bi žalost i dosada,
sada žudnja si ti, briga mi velika,
mora kloni se, lađo,
među svijetlim Kikladima.¹⁵¹*

¹⁴⁹ Marko Fabije Kvintilijan, (*Marcus Fabius Quintilianus*). Pisac i učitelj govorničtva u Rimu, prvi profesor retorike kojeg je plaćala država. Glavno mu je djelo *Obrazovanje govornika*. Vratović 2008, 276.

¹⁵⁰ Vidi Golik 1941, 90.

¹⁵¹ Vidi Grečl 2020, 90-92.

Sličnu temu obradio je i Alkej u svojim stihovima za koje se argumentirano može tvrditi da njegov opis oluje ima alegorijsko značenje i može se dovesti u vezu s političkim i društvenim stanjem u vrijeme kada je pisana.

*Ne razlikujem pomamnih vjetrova
čas odovuda dižu se talasi
čas odonuda, a sredinom
mrka se probija lađa
s olujom bijesnom teško se boreći.
Ta voda već zapljuskuje katarku,
a jedra sva su pocjepana
krupni komadi se njišu od njih,
a oslabila užad.¹⁵²*

Oda, *Povodom pobjede kod Akcija i Kleopatrine smrti*, Horacije u pjesmi slavi slobodu i kaže treba proslaviti pićem jer se sada hoda slobodno po zemlji. Povodom pobjede kod Akcija poziva drugove da pripreme gozbu u čast slobode. Horacije na samom početku koristi moto preuzet od Alkeja „*nunc est bibendum*“ (*sada treba piti*). Dalje, *libero* se tumači kao Oktavijanova propaganda da je Kleopatra¹⁵³ htjela porobiti Rim i tako još više naglasti povod za slavlje. S obzirom da je Kapitolij bio najsvetiji od sedam brežuljaka i sjedište Jupitera (Iuppiter Optimus Maximus),¹⁵⁴ napad na njega smatrao se svetogrđem a Kleopatra je smatrana rušiteljicom Rimskih zidina. Horacije u ovoj pjesmi pokazuje svoje veliko oduševljenje zbog pobjede kod Akcija i Kleopatrine smrti.¹⁵⁵ Pod gozbama pjesnik misli na vjerske svetkovine Salijejske braće¹⁵⁶ koje su

¹⁵² Budimir / Flašar 1986, 308.

¹⁵³ Egipatska kraljica iz dinastije Ptolomejevića, kći Ptolomeja XII. Auleta rodila se u Aleksandriji; bila je posljednja najvažnija kraljica ptolomejskog Egipta. Poslije očeve smrti sjela je na vladarsku stolicu s mužem Ptolomejom XIII. Dionizom, no nije dugo vladala, protiv nje je podignuta zavjera. Na prijestolje se ponovo vratila uz pomoć Cezara s kojim je imala jednog sina. Poslije bitke kod Filipa 42. i Cezarove smrti, stala je uz Marka Antonija s kojim je imala tri sina. Poslije bitke kod Akcija bila je prisiljena na ubistvo pomoću zmijskog otrova. Nakon njene smrti Egipat dolazi pod rimsku vlast. Povijest (4) 2007, 131.

¹⁵⁴ Vrhovni rimski bog, u grčkoj mitologiji pandan mu je Zeus. U carsko doba pridružili su mu se mnogi orijentalni kultovi i božanstva. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/29528>

¹⁵⁵ Vidi Golik 1941, 97-99.

¹⁵⁶ Salijci, Salii – poskakivači bili su svećenici boga Marsa. Po predaji osnovao ih je legendarni kralj Numa Pompilije. Njemu je nebo poslalo metalni štit da bi mogo spasiti grad; dalje, prema predaji također mu je naloženo da napravi još 11 identičnih da bi tako brojnošću i identičnošću mogao zaštititi sveti pravi štit. Tim povodom osnovao je red svećenika Salijaca s jednim zadatkom, da bi čuvali i vodili brigu o svetom štitu. U početku ih je bilo 12, a vremenom

bile čuvene po bogatstvu. Dalje spominje čuveno italsko vino koje se proizvodilo u okolici Amunkule u Lacijumu. Zatim govori da je Kleopatra u Aleksandriji okončala boravak na ovom svijetu otrovom. Ne spominje Antonija da ne bi evocirao uspomene na građanske ratove. Horacije se ugleda na Alkejevu trijumfalnu pjesmu zbog smrti lezbijskog tiranina Mirsila.

*Sada valja piti,
Sad slobodnom nogom, braćo, o tle biti;
Sad je krajnje vreme
Da Saliske gozbe bozima se spreme!
Jer dosad grijeh bijaše
Vaditi cekubac i u memle dedova,
Dok kraljica ludo
Propast Kapitolu i grob Rimu snova.
Sa poganom ruljom evnuha i gada;
Pijana od sreće, puna ludih nada...
Avaj! Bijes njen rani.
Lađa jedva jedna što se vatre spase,
I njen zanos pjani
Cezar brzo svede na stvarne užase:
Kao što kobac jurne na golube nježne,
Ili lovac hitri na zečeve, snježne
Usred Hemonije: s flotom prhne, spreman
Da kobnu uhvati i okuje neman.¹⁵⁷*

Godine 23. izdao je tri knjige *Carmina* koje je posvetio Meceni. U epilogu te zbirke Carm. III. 30. Horacije pjeva *Moja besmrtnost (Exegi Monumentum)* da je stvorio djelo trajnije od mjedi

njihov broj se uduplao. Ime su dobili po plesu, poskakivanju, a plesali su u martu u čast boga Marsa. Nosili su grimizne tunike i mjedene kacige s malenim bodežom kojim su pri plesu udarali u štit. Shek-Vugrovečki 1990, 101-102.

¹⁵⁷ Horacije 1956, 17-18.

i da će njegove pjesme živjeti dok se god pontifex maximus ¹⁵⁸ zajedno sa Vestalkom ¹⁵⁹ bude penjao na Kapitolij. U ovoj pjesmi, Moja besmrtnost pjesnik pjeva o slavi koja će trajati dok je Rima. Napisao je pjesmu trajniju od mjedi i spomenik viši od carskih piramida:

*Eto, podigoh spomenik, trajniji
od bronce, viši od carskih
piramida. Neće ga rastočiti kiša,
ni srušiti oštri sjevernjak, ni tijekom
vremena, ni dugi lanci godina.
Neću umrijeti sav i moj će bolji dio
izmaći smrti. Dok se svećenik
s tihom vestalkom bude uspinjao
na brdo Kapitol, ja ću živjeti,
uvijek svjež i mlad, i moja će slava
s vremenom bivati veća. A tamo,
gdje buči divlji Aufid i gdje je
Daunus vladao nad sušnom zemljom
i ratarskim pukom, za mene će reći:
iako skromna roda, postao je moćan
i prvi je u italске ritmove sveo
eolsku pjesmu. Zato primi, o Muzo
ovaj ponos, što ga djelom zaslužiš
i delfijskim lovorom ovjenčaj moje čelo!¹⁶⁰*

¹⁵⁸ U Rimu svećenik koji je tumačio i čuvao božanska prava imao je najvišu vjersku vlast. Ovlaštenja velikog pontifika bila su raznovrsna. Vodili su kalendar, državne anale. Vidi Maškin 108.

¹⁵⁹ Virgines Vestae, božica ognjišta Vesta, grč. Ἥστία. U početku su bile svećenice božice Kake (Caca), a kasnije ju je zamijenila Vesta. Smatra se da je Numa uveo ovaj kult, štovanje svete vatre koju su čuvale posvećene djevice. U Grčkoj u Delfima i Ateni vatru su čuvale udovice koje su bile prestare za ponovnu udaju. Ako bi se vatra ugasila, morao se upaliti novi plamen od sunčevih zraka a to bi učinili pomoću izdubljenih ogledala koje su stavljali na sunce. Pored vječne vatre Vestallke su bile dužne čuvati i svete predmete. Sveta vatra nalazila se u kružnom hramu božice Veste koji je dao sagraditi Numa. I to oponašajući svemir čiji je centralni dio zauzimala vatra, prema filozofskom poimanju pitagorejaca. Pored vatre svakodnevno su koristile i vodu za čišćenje svetišta koja se pethodno morala uzimati samo iz čistih izvora. U početku su bile četiri, a kasnije za vrijeme kralja Servija Tulija njihov broj je povećan na šest. Shek-Vugrovečki 1990, 99-102.

¹⁶⁰ Škiljan / Čaušević 1997, 94-95.

Oda, *Molitva boginji Sreće*, Horacije u duhu Avgustove politike, religioznosti i povratka kultskoj religiji, piše pjesmu boginji Sreće koja upravlja svijetom, a ljudi joj upućuju molitve.

*Boginjo u čijoj vlasti ljupki leži
Ancij, Ti koja si kadra smrtno tijelo
sa dna uzvisiti do najviše časti,
il' trijumfe gorde vrći u opelo!...
Nužnost neumitna ispred Tebe vječno
grede, rukom noseć' tučanom u skutu
klinove i čavle, pritegaču ljutu
za drvo i kamen — i olovo tečno...¹⁶¹*

Ovdje Fortuna ¹⁶², boginja Sreće, treba da zaštiti cara Oktavijana Avgusta i njegov Rim. Sam car poput Fortune treba da korača čvrstim korakom vodeći carstvo sigurnim putem bez obzira na kakve nedaće može naići na putu ka budućnosti. Također, ovi stihovi mogu ukazivati na Avgustovo sudbonosno preuzimanje vladarskog kormila koji vodi državu ka blagostanju.

Oda *Izvoru Banduziju* spada u najljepše lirske Horacijeve pjesme. Pjeva o izvoru koji ima duboko značenje, predstavlja odnos pjesnika prema poeziji, doživljajima koji su prožimani dubokom lirikom i odnosom čovjeka prema prirodi. Rimljani su gajili poseban kult prema bogovima pa su ih nastojali udovoljiti molitvama i žrtvama.¹⁶³ Prema mišljenju nekih autora lokacija izvora Banduzija je nepoznata; jedni vjeruju da se nalazi u dolini Digencije u blizini

¹⁶¹ Budimir / Flašar 311.

¹⁶² Fortuna (lat. sreća, kob, sudbina) je starorimska božica i sreće i loša udesa. Okeanova kći koja je poistovjećena sa rimskom božicom dobre sreće Fors ili grčkom Tihe. Prema predaji Servije Tulije je uveo njen kult i podigao joj prvi hram. Tiha je Zeusova kći, a imala je moć da odlučuje o sudbini smrtnika i da iz roga obilja jedne obasipa darovima a drugima uskraćuje od svega što imaju. U svojim postupcima je krajnje neodgovorna, trči okolo s loptom u rukama i tako uvećava nesigurnost sreće, nekad gore, nekad dolje. Ako bi se neki čovjek pohvalio svojim bogatstvom nakon što ga je Tiha darovala, a pri tome zanemario žrtvu bogovima i nije pomagao svojim susjedima, stara boginja Nemesida bi ga proganjala. Ona živi u Ramnuntu, u jednoj ruci joj je jabukova grančica a u drugoj točak, na glavi nosi krunu ukrašenu jelenima, a o pojasu joj vise bičevi. Grevs 1969, 107.

Vidi <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20200>

¹⁶³ Povijest (4) 2007, 441.

sabinskog imanja dok drugu lokaciju treba tražiti u neposrednoj blizini Venuzija, rodnog Horacijeva mjesta .

*O banduzijski ti izvore prozirni,
slatka dostojan baš vina i cvijeća,
sutra bit će ti jarić
kom probijaju roščići
prvi, ljubav i boj njemu namjenjujuć.
Zalud: ledeni tok on će obojit tvoj
svojom crvenom krvi,
stada nestašna odvjetak.
Tebe žestoki sat nikad ne dodirne
pasjih dana, i ti ugodan pružaš hlad
maloj skitničkoj stoci,
biku trudnu od pluženja.
Tebe brojit će još u slavne izvore,
jer ja proslavljam sad cer na izdubenoj
stijeni, odakle skaču
vode tvoje žuborljive.¹⁶⁴*

Avgust kao nosilac vrhovne vlasti u carstvu donio je mnogo zakone, i zakonske reforme. Za vrijeme svoje vladavine nastojao je da reformiše cjelokupnu društvenu i državnu strukturu, polazeći od zakonskih reformi, potom je pokušao obnoviti *mores maiorum*,¹⁶⁵ stare običaje predaka i vratiti moralni ugled i dimenziju i čast rimskoj porodici. To je rješavao kroz zakonske odredbe, zakonom o kažnjavanju preljubnika i progonu. Prema robovima i robovlasnicima to je ozakonilo neograničenim pravom gospodara nad robom a ograničavajući oslobađanje robova. Također, Avgustove zakonske odredbe odnosile su se i na druge slojeve rimskog društva. U senat je uveo uglavnom bogate ljude i svoje saradnike, krupne agrarne magnate. Pored njih Avgust pruža

¹⁶⁴ Grečl 2021, 47-50.

¹⁶⁵ *Concordia, clementia* za rimsku vojsku, *virtus* vrlina u ratu znači hrabrost i fizički napor, *pudicitia, dignitas* i *gravitas* karakteristike starijih Rimljana i *pietas* poštovanje prema roditeljima. Livije 1995, 14.

ruku drugom najvažnijem sloju rimskog društva, a to su bili vitezovi *ordo equester*.¹⁶⁶ Kad je sudio stvari oko glavnih društvenih slojeva u Rimu, Avgust se okreće najnižijim slojevima, rimskom plebsu, a oni su željeli samo „*panem et circenses*“.¹⁶⁷ Zbog svega navedenog Avgust je odlučio da organizira grandioznu svečanost kako bi se proslavio kraj građanskih ratova i početak stogodišnjeg mira. Njegova slava proširila se i na provincije, pa su ga u kolonijama i municipijama slavili oni koji su bili nagrađeni posjedima. Avgust je slavljen kao božanstvo; u njegovu čast širom carstva građeni su hramovi i ukazivale su mu se božanske časti.

Pored zakonskih i društvenih reformi veliku pažnju Avgust je poklanjao gradnji, kulturi i književnosti. Oko sebe je okupljao bogate aristokrate i pojedince koji su dalje radili na razvoju rimske književnosti. Jedan od najznačajnijih i najstaknutijih Avgustovih prijatelja bio je Gaius Cilnius Meccenas, koji je imao književni krug i oko sebe je okupljao najuglednije pjesnike tog vremena i materijano ih pomagao. Pjesnici književnog kruga pisali su politička djela u znak zahvalnosti caru. Vergilije je kroz ep Eneida¹⁶⁸ proslavio lozu julijevaca, a Horacije je napisao mnogo stihova koji veličaju Avgustovu vladavinu, kao božanskog cara.

4.3. Pisma (*Epistulae*)

Nakon što je završio sa lirikom, Horacije se okreće filozofiji i piše didaktičko djelo poslanice, *Epistule*¹⁶⁹ u dvije knjige, napisane u heksametru kao i *Satire*. *Satire* je Horacije namjenio širim krugovima dok su *Pisma* upućena pojedinim ličnostima. Raspravlja o raznim literarnim i estetskim pitanjima. Prvu piše nakon III knjige *Carmina* od 24. do 20. godine pr. n. e.

¹⁶⁶ Konjanici vitezovi, od II st. pr. n. e. bili su poseban stalež. Za vrijeme Romula postojale su tri centurije od po 100 konjanika. U početku u ovaj red su ulazili patriciji, a kasnije su mogli ući i plebejci iz bogatih građanskih slojeva. U carsko doba bili su velika potpora carevima. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/equites> Vidi Musić 110. Pogledati i Grečl 1980, 51-52.

¹⁶⁷ Hljeba i igara. Ove riječi pune prezira Juvenal u Sat. 10, 81, dobacuje rimskoj svjetini, jer ništa više nisu tražili osim žita i besplatnih igara u cirku. Doroghy 1986, 260. Vidi Pareti (3) 1967, 179.

¹⁶⁸ Junački ep koji je napisao Vergilije po uzoru na Homerovu *Ilijadu* i *Odiseju*. Ep se sastoji od dvaest pjevanja u daktilskom heksametru. Djelo govori o nastanku grada Rima i prikazuje propagandu kojom je Avgust htio pokazati slavno porijeklo svoje loze od grčkih korijena. U epu se prikazuje Eneino lutanje iz zapaljene Troje i njegovih ratnih drugova u potrazi za novom domovinom i potom dolazak u Lacij. Prvih šest pjevanja govori o događajima poslije pada Troje i Enejevim lutanjima. Drugih šest pjevanja govore o borbama Enejevim u Laciji sa retulskim kraljem Turnom. Glavni Vergilijev cilj bio je prikazati da loza Julijevaca (Julije Cezar i Avgust) vode porijeklo od Enejina sina Askanija (Jula). Ovim djelom Vergilije je stvorio rimski nacionalni ep. Drašković 1964, 221-222.

¹⁶⁹ Postavlja se pitanje kakvo mjesto zauzimaju Horacijeva Pisma između poezije i proze. Vidi Horacije 1972, 9-14.

i tematski se donekle podudaraju sa satirama. Prva knjiga sadrži dvadesetak pisama u kojima daje savjete za život. U drugoj knjizi raspravlja o književnim pitanjima. Horacije je smatrao da pjesnici trebaju tražiti uzore u klasičnim grčkim poetama, ali istovremeno da ne oponašaju stare klasične rimske pjesnike. Treće pismo dobilo je posebnu ulogu u Horacijevom književnom opusu, zbog činjenice da je izdvojeno kao zasebno djelo pod imenom *Ad Pisones* ili *De arte poetica*. Horacije se na važne teme osvrće kratkim definicijama, dok detaljima i pojedinostima daje više prostora. Daje upute o stilu, neologizmu i izborima riječi, nestajanju starih i nastanku novih riječi a to poredi sa procesom opadanja i rastom lišća. To je alegorija na kratkoću čovjekovog života. Dalje, raspravljao o problemu riječi, stiha u epu, stiha u jampskoj poeziji, elegiji i epu dok je liriku samo spomenuo. Značajno mjesto u *Poslanicama* Horacije je dao dramu i njenim zakonima, što je važno za formiranje drame i njenih najvažnijih načela. Drama mora imati pet činova, samo tri glumca, a prisustvo božanskih sila svedeno je na minimum. Također, se osvrnuo i na ulogu rimske drame, dramskog stiha, satirske igre i hora. Smatra da pjesnik mora biti požrtvovan i uporan da bi savladao tehniku pjesničkog umijeća. Pjesnikovo djelo i kreacija mora sadržavati elemente koji će čitatelju pružiti pouku i zabavu. Pjesnik mora imati prirodni talenat, sposobnost razmišljanja. Što se tiče forme i sadržaja Horacije se ugledao na grčkog peripatetičara Neoptolomena iz Pariona, gramatičara i pjesnika iz 3. st. pr. n. e.¹⁷⁰

U prvoj knji pisama Horacije se o direktnom obraćanju određenim osobama kao što su Avgust, Mecena, Julije Flor i druge ličnosti tadašnjeg društva. Prema sadržaju mogu se podijeliti na epistule sa svakodnevnim sadržajem, epistule slične pravim pismima, moralne i literarne. Teme koje se provlače su filozofija, književnost i etika.¹⁷¹ Naime, Svetonije u svom djelu spominje dijelove pisama koje je car Avgust pisao Meceni i Horaciju, gdje se vide careva nastojanja da Horacija zadrži na dvoru u svojoj blizini, pa „u jednom pismu car, upravo kori pjesnika, što je oholo prezreo njegovo prijateljstvo. Pročitavši moćni car neke satire i poslanice Horacijeve, upravo se žalio u pismu na pjesnika, što ga Horacije ne navodi u većini pjesama, pa ga pita, zar možda misli, da bi našlo njegovu glasu, kad bi potomstvo znalo, da je sa carem Avgustom bio prijatelj.“¹⁷² Na ovo pismo Horacije je odgovorio poslanicom (Epist. II, 1).

¹⁷⁰ Tronski 1951, 472. Vidi Harison, 2007, 135. Pogledati i Günther 2013, 504-505.

¹⁷¹ Horacije 1958, 289.

¹⁷² Šrepel 1894, 29.

*Kad već izvršavaš sam tako brojne i krupne zadatke,
Mačem Italike braniš i nadgledaš građanski moral,
zakon ispravljaš—ja bih povredio interes opšti,
kad bih ti pričama dugim dragoceno traćio vreme.*¹⁷³

U ovoj poslanici Horacije naglašava vrijednost i značaj savremene poezije u odnosu na plejadu poezije starih pjesnika. Poredi grčki i rimski mentalitet, postanak i razvoj dramske poezije u Rimu, važnost epskog pjesnika i poteškoće na koje nailazi pjesnik rimske poezije.

Epistula I. *Mecenatu*

Ovom poslanicom obraća se Meceni, prijatelju i zaštitniku:

*Prvu ti pjesmu posvetih i posljednji plod svoje
Muze. Šta sad, Meceno, kad već je i publici
dosta, tražiš da pirujem opet pir iskonski reći:
da pjevam?
Nit su mi godine te, ni srce. I Vejan se eno
krije na svom imanjcu zavještavši Herkulu
mač svoj, samo da s ruba arene za otpust ne
preklinje više. I meni glas neki često na uho
već šapće: „Sad mudro konja na vrijeme
ispregni, povuci se iz trke, da ne bi posrćuć,
slabine vukuć, već sipljiv pred svijetom te
bruko.“¹⁷⁴*

Treće pismo I i drugo pismo II knjige Horacije je uputio Juliju Floru:

¹⁷³ Horacije 1972, 55.

¹⁷⁴ Isto, 5.

*U kom se kraju svijeta sad Avgustov pastorak bori,
Pitam se – gdje li je sad, pokušavam stalno da saznam.
Šta vas zadrža usput, da l' Trakija, ili njen
Hebro okovan ledom, il' tjesnac što razdvaja
Abid od Sesta, il' su to azijska polja ili
planinski masivi teški?
... a ti, šta mi, Julije, radiš?¹⁷⁵*

Avgust u jesen 21. godine kreće na vojni pohod u Aziju radi vojnog obračuna s Parćanima. Radi vojne pomoći car je naredio da se povuku zapadne trupe kojima je zapovjedao njegov pastorak Tiberije, budući car. Njihova glavna misija bila je povratak Tigranesa na vladarsku stolicu. Ovo je bio prvi vojni pohod mladog Tiberija a u njegovoj pratnji našli su se književnici među kojima je bio Julije Flor.¹⁷⁶ Julije Flor je bio jedan od mladih predstavnika Avgustovog literarnog Rima, okupljenih u vojnom logoru Avgustova naljednika Tiberija.¹⁷⁷

Slijedeće pismo Horacije je napisao Albiju Tibulu, rimskom elegičaru i zaštitniku Valerija Mesale. Tibul je Horaciju bio drag iz dva razloga: imali su isti istančani ukus za poeziju i dijelili su sličnu sudbinu. Naime, Tibul je u ranoj mladosti u toku građanskih ratova ostao bez imanja, naslijeđa starih predaka vitezova. Avgust mu je vratio dio da bi mogao živjeti nezavisno na svom imanju u Pedumu gdje je bio zapao u melanholiju i to je razlog Horacijeva obraćanja; nada se da će ga barem malo ohrabriti a istovremeno mu vraća zahvalnost za satire koje je ranije Tibul pohvalio.¹⁷⁸ Smatra se da je ovo pismo napisano pred samu Tibulovu smrt 19. godine pr. n. e.

Epistula 4. *Albiju Tibulu*

*Sudijo blagih „Razgovora“ mojih, moj Albije dragi,
Šta sad da kažem, šta radiš na pedanskom dobru?
Da pišeš prelijepu stvarčice, kakve ni Kasije ljupki iz Parme ne stvori....¹⁷⁹*

¹⁷⁵ Horacije 1972, 12-13.

¹⁷⁶ Vidi Günther 2013, 502-503.

¹⁷⁷ Horacije je ovo pismo i drugo pismo druge knjige posvetio Juliju Floru. Vjerovatno je bio klijent julijevske kuće po čemu je dobio ime Iulius. Horacije 1972, 129.

¹⁷⁸ Vidi Hosu, 1973, 55.

¹⁷⁹ Horacije 1972, 14.

4.3.1. Poslanica Pizonima *Ad Pisones*

Ovom poslanicom, koja se često u literaturi naziva i *De arte poetica*,¹⁸⁰ Horacije daje upustva o književnim strujama u Rimu; sastoji se od 476 stihova. Pizoni su pripadali brojnom rimskom plemstvu Kalpurnija. Poslanica je upućena Luciju Kalpurniju Pizonu, vojskovođi i uglednom Rimljaninu, namjesniku i pokrovitelju pjesništva i njegovim sinovima.¹⁸¹ Dakle, prema Porfiriju, Horacijevu antičkom komentatoru, pismo je adresirano Luciju Pizonu, prefektu rimskom, koji je i sam bio pjesnik, i njegovim sinovima, naročito starijem koji je bio učitelj poezije i književnosti sudeći prema stihu 366: „Ti što si stariji, čuj me, iako te pouke oca pravilno vode, a možeš i sam već da uvidiš.“¹⁸² Prema svojim peripatetičkim uzorima Horacije je najvažnije mjesto u Poslanicama dao drami; ep je potpuno zanemario, a lirici kojoj je Horacije dao snažan pečat ovdje je posvetio najmanje prostora.¹⁸³

U uvodnim stihovima II, 3 Horacije govori o netalemtiranosti onih koji misle da znaju i umiju pisati. Predstavljajući njihov rad na vrlo slikovit način da je to poput sklopljenog živog bića od različitih dijelova, što je ujedno uvod u Horacijevu razmatranje pjesničke umjetnosti. Obraduje mnoga pitanja iz teorije pjesništva a posebno pitanja o dramskoj poeziji.¹⁸⁴ Horacije u razgovoru s trojicom članova porodice Pizona¹⁸⁵ iznosi njima i ostalim ljubiteljima poezije svoja razmatranja o pjesničkim djelima kao umjetničkoj tvorevini i o zadacima pjesnika.

Epistula 3. *Pizonima (O pjesništvu)*

*Ljudsku glavu da nešto sa konjskim sastavi vratom slikar,
pa udove razne nakalemi, pa još na sve to šareno perje da doda,*

¹⁸⁰ Ars - rasprava o umjetnosti, vještini. U ovom značenju ovaj termin se javlja prvi put u anonimnom spisu *O retoricu*, koji je pripisivan Ciceronu. Termin *ars* davao se stručnim raspravama kao npr. *ars gramatica*, *ars arithematica*, osim kod Ovidija *Ars Amatorija*. Horacije 1972, 171.

¹⁸¹ Škiljan / Čaušević 1997, 97.

¹⁸² Horacije 1972, 85.

¹⁸³ Isto, 172.

¹⁸⁴ Harison, 2007, 137.

¹⁸⁵ Vidi Günther 2013, 499.

*il' nakazno da se od kuka izmetne gadno u ribu ljepotica prava
do struka – da l' biste, gledajući sve to, vi smijeh savladali, ljudi?
Vjerjute meni, Pizoni, da potpuno slična bi bila slici
ovakvoj i knjiga, gdje kao u snu bolesnika zbrkane
predstave niču, da niti glava nit' rep tu jednom odgovara tijelu.
„Za slikare, pjesnike, uvijek povlastice su iste: na sve da se osmjele mogu.“¹⁸⁶*

Horacije poetiku piše u metričkom dijaloškom obliku pisma. Za razliku od neoterika koji su zagovarali subjektivizam, Horacije se svjesno udaljio od takve pjesničke forme. On je rimsku poeziju obilježio dajući joj notu mudraca, savjetodavca i objektivnog pjesnika umjetnika. Zagovarao je ličnu slobodu i jačanje rimskog osjećanja prema društvu. Horacije se razlikuje od svojih prethodnika po vremenu u kojem živi. Također ga od drugih odvaja i činjenica da je imao drugačiji društveni položaj u odnosu prema starijim pjesnicima koji su bili klijenti.¹⁸⁷ Horacije je napustio aleksandrijsku helenističku praksu neoterika. Nije kopirao grčke uzore, već je samo prenosio u Rim i prilagođavao vremenskim prilikama i društvenom konetkstu.¹⁸⁸ Ostavio snažan utisak na liriku i uopće na rimsko pjesništvo. Njegova djela su postala besmrtna, i do dan danas se štampaju. *Podigao sam spomenik trajniji od mjedi*, stihovi su Horacija u proročkom duha za buduće naraštaje. Bio je majstor stilizacije. Po uzoru na Anakreonta vodi se zlatnom sredinom *aurea mediocritas*,¹⁸⁹ što je odlika epikureizma. U svojim pjesmama govori o umjerenosti i uživanju. Sreću treba pronaći u životnoj umjerenosti što je glavna odlika epikurejske filozofske misli.

¹⁸⁶ Horacije 1972, 73.

¹⁸⁷ Klijent je pripadao porodici svog zaštitinika (patronus); prema kojem je imao određene dužnosti; pomagati ga u miru ili u ratu i pratiti ga na bojno polje. Povreda dužnost smatrala se zločinom. Poslije, u carsko doba terminom klijent nazivali su se ljudi koji su dolazili iz ugledne kuće i koji su za određene usluge primali darove. Pružali su podršku i lojalnost svom zaštitiniku, bili su dužni pokoravati mu se i izvršavati za njega sve obaveze. Musić 1949, 155. Vidi Povijest (4) 2007, 241.

¹⁸⁸ Vratović 2008, 258.

¹⁸⁹ Zlatna sredina. Prema Horaciju Carm. II, 10, 5. Ni previše ni premalo, već koliko je potrebno. Doroghy 1986, 48.

ZAKLJUČAK

Horacije je jedan od najvećih rimskih pjesnika koji je zajedno sa Vergilijem bio u književnom krugu Mecene i neposrednoj blizini cara Avgusta. U ranoj mladosti bio je pristalica jednog od Cezarovih ubica početkom građanskih ratova. Poslije poraza kod Filipa Horacije je postao jedan od bliskih prijatelja cara Avgusta i pristao je uz njegovu reformu politike vjerujući da će ona označiti kraj bratoubilačkih sukoba i početak novog doba. Tako, poraženi republikanac polako spušta koplje i zastavu na ratnom polju i iz osjećaja beznađa okreće se realizmu bez iluzija. Sljedbenik je epikureizma koji se po potrebi i raspoloženju povremeno okretao stoičkoj filozofskoj misli.

Njegov život se može podijeliti na dva značajna perioda. Prvi, period rane mladost i osnovnog školovanja u rodnom gradu, potom odlazak u Rim i Atenu gdje se pridružuje kao *tribunus militum* u vojne redove protiv Oktavijana, budućeg cara Avgusta. Drugi period započinje nakon poraza kod Filipa koji označava i prekretnicu u njegovu životu. Vrativši se u Rim, pošto je ostao bez imanja, on kupuje mjesto pisara. Podrška Brutu koštala ga je porodične imovine. Pošto je dobio amnestiju kupio je mjesto u carskoj riznici i sudeći prema autobiografskim stihovima okrenuo se pisanju. Tada je upoznao i Vergilija i Rufa koji su ga preporučili Meceni. Ovaj prvenstveno moćni zaštitnik i Avgustov bliski prijatelj darovao je Horaciju imanje, i tako mu pružio finansijsku nezavisnost i mogućnost da se počne baviti književnim radom. Ubrzo ga je Mecena predstavio caru Avgustu. Postepeno se veže uz načela njegove vanjske i obnoviteljske unutarnje politike. Mijenja svoj politički kompas i piše u duhu nove politike te od vatrenog republikanca postaje Avgustov pristalica i angažirani pjesnik. Avgust je kroz program obnove oko sebe okupio pjesnike koji su bili dio političke restauracije i svojim književnim angažmanima dali doprinos tome.

Horacije spada u najveće liričare Avgustovog vremena. Ugledajući se na grčke pjesnike, uspio je bez premca stvoriti originalnu rimsku pjesmu bez slijepog kopiranja uzora. Bio je majstor pjesničkog stvaralaštva koji je znao tačan omjer koliko treba uzeti od uzora i na koji način to prenijeti u rimsku književnost stvarajući originalna djela. Budući da se pomirio sa novim političkim konceptom i politikom koja je stala na kraj građanskim ratovima, slijedeći Epikurovu

filozofiju Horacije pronalazi zlatnu sredinu (*aurea mediocritas*) zadovoljavajući se malim stvarima, umjereno uživajući u ovozemaljskim blagodatima i pronalazeći unutarnji mir.

Horacije opravdano zalužuje mjesto u zlatnom razdoblju rimske književnosti, jer je dao doprinos rimskoj lirici i izvršio veliki utjecaj na oblikovanje evropske književnosti. Njegov kompletan pjesnički opus je sačuvan. Kvintilijan za Horacija kaže da je jedini liričar koga vrijedi čitati. Po uzoru na grčke liričare Horacije je stvorio svoju originalnu rimsku pjesmu. Uz Vergilija, najveći je predstavnik klasicizma Avgustova doba i najviše preveden antički pisac.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige i zbornici:

- 1) Apijan iz Aleksandrije, 1967, *Rimski građanski ratovi*, Beograd: Kultura.
- 2) Atanasijević, M. S. 1961, *Rimska lirika: izbor pesama: Kvint Horacije Flak, Gaj Valerije Katul, Albije Tibul, Sekst Propercije, Publije Vergilije Maron, Publije Ovidije Nazon*. Beograd, Prosveta.
- 3) Budimir, M., Flašar, M., 1986, *Pregled rimske književnosti - De auctoribus Romanis*, Beograd, Naučna knjiga.
- 4) Catullus, G. V, Propertius, S., Tibullus, A. 1950, *Iz lirike starog Rima*, Zagreb: Zora.
- 5) Conte, G. B. L., 2012, *Letteratura latina Dall'alta repubblica all'età di Augusto*, Le Monnier Università.
- 6) Conte, G.B.L., 2012, *Letteratura latina - L'età imperiale*. Le Monnier Università.
- 7) Čaušević M., Škiljan, T. *Izbor iz antičke poezije: Rim*, 1997, Zagreb: "Katarina Zrinska".
- 8) Doroghy, Z., 1986, *Blago latinskoga jezika*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber.
- 9) Drašković, J., 1964, *Rimska lirika*, Beograd: Rad.
- 10) Gaj Svetonije Trankvil, 2014, *Dvanaest rimskih careva*, Beograd, Dereta.
- 11) Golik, J. 1941, *Izabrane pjesme Kvinta Horacija Flaka*, Zagreb, Izdanje Nakladnog odjela Hrvatske Državne Tiskare.
- 12) Grevs, R. 1969, *Grčki mitovi*, Beograd, Nolit.

- 13) Günther, H. Ch. 2013, *Brill's Companion to Horace. Brill's companions in classical studies*. Leiden; Boston.
- 14) Harrison, S. 2007, *The Cambridge companion to Horace*, Cambridge Collections Online, Cambridge University Press.
- 15) Horacije, F. K., 1956, *Obrane pesme*, Beograd: Nolit.
- 16) Horacije, F. K., 1972, *Pisma*, Beograd: Srpska književna zadruga.
- 17) Horacije, F. K., 1958, *Satire i Epistule*, Zagreb: Matica Hrvatska.
- 18) Lesky, A. 2001, *Povijest grčke književnosti*, Zagreb, GM.
- 19) Lisičar, P. 1971, *Grci i Rimljani*, Zagreb Školska knjiga.
- 20) Maškin N. A. 1951, *Istorija starog Rima*, Beograd Naučna knjiga.
- 21) Mayer, R., 2012, *Odes, book I / Horace*, Cambridge University Press.
- 22) Milićević, N. 1964, *Latinska poezija*, Zagreb: Zora.
- 23) Musić, A., 1949, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb, Izdanje Nakladnog odjela Hrvatske Državne Tiskare. Ex Libris, 2002.
- 24) Pareti, L. 1967, *Historija čovječanstva, Stari svijet* Zagreb: Naprijed.
- 25) Senc, S., 1920, *Rimska književnosti*, Zagreb: Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zemaljske vlade.
- 26) Škiljan, D. 2008, *Grčka lirika*, Zagreb: Ovo izdanje potpomoglo je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- 27) Šrepel, M. 1894, *Rimska satira*, Zagreb: Matica hrvatska.
- 28) Tit, L. 1995, *Istorija Rima od osnivanja grada*, Beograd: Srpska književna zadruga.
- 29) Tit, L. K., 1952, *O prirodi*, Zagreb: Matica Hrvatska.
- 30) Tomas A. S., 2012, *Šta Evropa duguje Grcima: o osnovama naše kulture u grčkoj antici*, Beograd: Albatros plus: Službeni glasnik.
- 31) Tronski, I. M. 1951, *Povijest antičke književnosti*, Zagreb, Matica Hrvatska.
- 32) Vratović, V., 2008, *Pregled rimske književnost*, Zagreb Bakova.

Članci:

- 1) Brezak-Stamać, D. 2012, KNJIŽEVNO-POVIJESNI PREGLED POSLANICA U STIHU I PROZI U POVIJESTI EUROPSKOGA PJESNIŠTVA OD ANTIKE DO RENESANSE, *Croatica et Slavica Iadertina*, 8/2 (8.), str. 403-438.

- 2) Bricko, M. et al. 1987, Terminologija: Teorija književnosti, *Latina et Graeca*, 1 (30), str. 85-101.
- 3) Cerovac, M. 1936, Vergilije Maron naviješta dolazak Kristov? , *Obnovljeni Život*, 17.(10.), str. 451-465.
- 4) Grečl, D. 1980, Sekst Propercije - "Poeta doctus", *Latina et Graeca*, 1 (16), str. 51-66.
- 5) Grečl, D. 2016, Rimska religija do dolaska kršćana, *Latina et Graeca*, 2 (28), str. 45-68.
- 6) Grečl, D. 2020, Horacije, Oda I, 14, *Latina et Graeca*, 2 (37), str. 89-92.
- 7) Grečl, D. 2021, Prijevod: Kvint Horacije Flak, Izvoru Banduziji, *Latina et Graeca*, 2 (39), str. 47-50.
- 8) Hosu, M. 1973, Horacije - Pisma, *Latina et Graeca*, 1 (2), str. 52-55.
- 9) Jareb, M. 1988, Rim u vrijeme cara Augusta, *Latina et Graeca*, 1 (31), str. 41-54.
- 10) Pekorari, R. 1975, Horacije, *Latina et Graeca*, 1 (6), str. 105-108.
- 11) Posavec, V. 2001, Julio-klaudijevski kult i spomenici u Hrvatskoj, *Latina et Graeca*, 2(1), str. 17-64.
- 12) Posavec, V. 2021, Bitka kod Filipa, *Latina et Graeca*, 2 (40), str. 103-106.
- 13) Radica, R. 1975, Jedan pogled u davnu prošlost, *Crkva u svijetu*, 10 (1), str. 88-89.
- 14) Shek-Vugrovečki, T. 1990, Svećenička udruženja u starom Rimu, *Latina et Graeca*, 1 (35), str. 99-102.

Enciklopedije:

- 1) Povijest 4, 2007. *Rimsko carstvo*, Zagreb: Europapress holding.
- 2) *Vojna enciklopedija* 3, 1960, Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
- 3) *Leksikon svjetske književnosti*, 2005, Zagreb: Školska knjiga, Detoni-Dujmić, Dunja, Bašić, Sonja, Matković, Vanja.
- 4) Srejšević, Dragoslav Cermanović-Kuzmanović, Aleksandrina, 1979, Rečnik grčke i rimske mitologije, Beograd: Srpska književna zadruga.

Rječnici:

- 1) Marević, J. 2000. *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Matica Hrvatska.

- 2) Klaić, B. 2004, *Rječnik stranih riječi : tuđice i posuđenice*, Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- 3) Popović, T. 2010, *Rečnik književnih termina*, Beograd: Logos Art: Edicija.
- 4) Riz, V. 2004, *Rečnik filozofija i religija: istočna i zapadna misao*, Beograd: Dereta.
- 5) Živković, D. 1985, *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.
- 6) Filipović V. 1984, *Filozofijski rječnik*, Zagreb, Nakladni zavod matice Hrvatske.

Internet:

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36354>

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/saturnijski-stih>

<https://www.britannica.com/topic/military-tribune>

<http://www.poesialatina.it/ns/Testi/Horat/Epist2.htm>

<https://proleksis.lzmk.hr/49241/>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46412>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36745>

<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/poetika-renesansna/?highlight=ars%20poetika>

<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28628>

<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/zlatno-doba/?highlight=vergilije>

<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/ekloga/>

<https://proleksis.lzmk.hr/45035/>

<https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/poslanica-ili-epistola/?highlight=horacije>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=18120>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37375>

<https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44708>

<https://proleksis.lzmk.hr/8007/>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54554>

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/29528>

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20200>

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/equites>

